

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

AARBOG

FOR

HISTORISK SAMFUND FOR SORØ AMT

VIII.

(1. HALVBIND)

1920.

FREDERIK ADOLPH HOLSTEIN,
GREVE AF HOLSTEINBORG.

*En kortfattet Fremstilling af hans Liv og Virksomhed.
Frit genfortalt i Udtog efter forskellige Kilder
med tilføjede Noter og Bemærkninger*

af

JOHANNES VEDEL.

Indledning.

Under et Eftersyn, jeg for en Tid siden foretog af en Del hengemte Skrifter og Papirer, fandt jeg en gammel Bog om *Frederik Adolph Holstein*, Greve af Holsteinborg. Den var skrevet af Licentiat i Theologien *J. A. L. Holm*, Sognepræst for Hyllested, Venslev og Holsteinborg Menigheder i Sjællands Stift. (Trykt 1844).

Ved at læse dette Forfatternavn paa Bogens Titelblad vakttes der hos mig mange slumrende Minde fra min Barndoms- og første Ungdomstid. Og

disse Minder fik fornyet Liv, da jeg gav mig til at læse, hvad den gamle Sognepræst i min Hjemby havde skrevet.

Jeg fik da Lyst til at meddele noget af det, som har fæstet sig i min Hukommelse fra den Tid og senere hen, saadan som det nu kan falde i Traad sammen med et kort Uddrag i fri Genfortælling efter Holms Bog og andre Kilder om Grev F. A. Holsteins Liv.

Allerførst maa jeg dog fortælle lidt om Pastor Holm.

Han var den første, som gav mig Indtryk af en Præstemand; men dette Indtryk var just ikke videre gunstigt. Naar jeg nemlig som 4—5-aarig Dreng stod udenfor Hjemmet i Hyllested Smedie og ofte saa en lidt stivbenet Mand, der kaldtes „Præsten“, gaa forbi nede paa Gaden ved den anden Side af Gadekæret, iført en afstikkende Klædedragt, et langt rødgult Uldtørklæde bundet om Maven udenpaa den langskødede sorte Frakke med begge Tørklædets Ender hængende ned, daskende Manden om Benene som en lang busket Hale, saa kunde det ikke være andet, end at min tidlig vakte Sans for det særegne, for ikke at sige komiske, her fik Næring.

Men naar jeg saa saa', hvordan alle, som mødte ham, hilste med stor Ærbødighed, Mændene med dybe Buk og Kvinderne med Nejen i Knæene, saa

forstod jeg nok, at her var ikke noget at gøre Løjer med.

Og senere hen, da jeg kom i Skole og lærte, at alle Børnene skulde rejse sig op, naar Præsten traadte ind ad Døren, fik jeg andre Tanker om Manden. Dog maa jeg tilstaa, at der gik lang Tid hen, inden jeg ved personlig Kendskab fik Lejlighed til at se ham fra hans gode Sider, og det er egentlig først nu paa mine gamle Dage, at jeg har faaet Klarhed over de sjælelige gode Egenskaber, der boede i min gamle Sognepræst. Og det er ogsaa først nu, at jeg tilfulde forstaar, hvilken Rækkevidde den Sag og den Mands Liv har haft, som Holm tilsigtede at slaa til Lyd for med sin Bog.

Men bedre er jo sent end aldrig, siger det gamle Ord.

Lad mig da, mens Dagen hælder for mig og gaar bort, søge at genoplive Grundtrækkene af den Mands Liv, hvis filantropiske Virksomhed og store personlige Indsats, baade aandeligt og materielt, har haft indgribende Betydning for den danske Bondestand i det hele taget, men særlig dog for den Egns Befolkning, hvor jeg har min Rod, og hvorfra min Verden gaar.

Et kort Udtog af Fortalen i Holms Bog lyder saaledes:

„Grev Holsteins Liv og Virke byder saa mange lysende Punkter, saa mange elskelige Sider af stort og ædelt, at det snart efter hans Bortgang blev mig klart, at et saadant Liv, en saadan Virken vel kunde gøre Krav paa at fremlægges for danske Medborgere saaledes, at man saa Resultatet af et indre Liv, hvis Maal var Menneskevel og Fædrelandets Vel.

Karakteristikken af Holsteins Personlighed har jeg givet, som den stod for mig og efter de Indtryk, jeg har faaet ved at omgaas ham. Men jeg tror, at jeg kun har udtalt, hvad der vil finde Genklang hos alle, der havde den Lykke at lære ham nøjere at kende.

Kærnen i Holsteins Liv, Nøglen til hans trofaste Arbejde og Virksomhed lige til Aftentimen, var hans Tro paa Guds Søn. I denne Tro overvandt han Verden og forstod Livets Alvor, stred den gode Strid og fuldendte sit Løb med Ære og sit Dagværk med Haab om den Naadeløn, Gud har forjættet den tro Tjener.

I dette Lys maa hans Liv betragtes, kun saaledes vil det kunne forstaas og ret bedømmes.“

Et andet Vidnesbyrd om samme Mand findes i en Bog af den kendte Lærer *Rasmus Sørensen* i Venslev. Den udkom 1844. Han skriver heri om F. A. Holstein :

„En Mand med bedre Hjerte og villigere Haand til at opofre af Formue, Raad og Daad, Anstrengelser og Udholdenhed for at fremme ikke blot hans eget Skolevæsen paa Grevskabet, men alt, hvad han troede, der kunde tjene til hans Medmenneskers baade timelige og evige Vel, har jeg aldrig kendt. Han var af

Skolepatroner den sidste ædle og store pædagogiske Filantrop, som Danmark havde opfostret i hin forunderlige hjærtelig-filantropiske Tid, og som nu i hans Manddoms bedste Aar (52) maatte bukke under i den tørre Forstandstid, vi maatte opleve, en Tids-aand, han aldrig kunde trække i Aag sammen med og havde derfor ikke mere hjemme hernede.“

BARNDOM OG UNGDOM.

Frederik Adolph, Greve af *Holstein*, blev født paa Gaarden *Water-Newerstorff* i Holsten d. 18. Oktober 1784. Hans Fader var Kammerherre og Lensgreve *Hendrik von Holstein*, Besidder af Grevskabet *Holsteinborg* i Sjælland og et Par Godser i Holsten; hans Moder var *Frederikke Christiane Maria*, født Komtesse *Rantzau-Breitenburg*.

Hos *Holstein* ytrede sig allerede i hans Barndom Tegn paa den livfulde og opvakte Karakter, der blev et Særkende for hans hele Liv. „Grev Fritz,“ som han blev kaldt, skriver hans første Lærers Enke, Pastorinde *Kuhlmann*, i en privat Meddelelse, „var, da jeg første Gang saa ham ved Paasketid 1788, et skønt og elskværdigt Barn. Hans levende og opvakte Væsen og en Fantasi, som jeg ej før eller senere har fundet hos noget Barn, gjorde ham til en meget interessant Genstand for mig. Disse Gaver udviklede sig skønt i de følgende Aar, og man saa allerede i Drengen den tilkommende udmærkede

Mand. Flere Træk af denne hans livfulde Karakter, allerede i Barndomstiden, kunde anføres. Især erindrer jeg med Fornøjelse følgende lille Begivenhed som et Bevis paa, hvor levende hans Forestilling var: Han havde engang faaet en lille flad Kasse, hvori der fandtes forskellige tilskaarne Træstykker, der nøje passede til hinanden, men som kun ved et bestemt Valg kunde komme i deres rette Stilling. Alle tilstedeværende, saavel Voksne som Børn, især Fritz, forsøgte det, men stedse forgæves. Den lille Dreng blev derover utaalmodig og heftig. Endelig tog Faderen Legetøjet, og Drengen blev grædende bragt tilsens. Men næste Morgen, saasnart han kom op, gik han straks til sin Fader og bad om at faa Legetøjet. Det blev imidlertid nægtet ham, fordi man frygtede en Gentagelse af Optrinet Aftenen før. Drengen blev dog ved sit og forsikrede, at han nu kunde lægge Stykkerne i den rette Stilling: „for jeg har drømt, hvorledes det skal være“, sagde han. Og se, det lykkedes virkelig for ham ved det første Forsøg!“

Et andet Træk er følgende, meddeler Brevskriverinden:

„Den første lille Flitsbue, hans Moder gav ham, prøvede han straks og kom jublende tilbage til hende med den Besked: han kunde prægtig træffe med Buen, for Kanariefuglen var falden død om ved første Skud!“

Men med denne Livfuldhed kom ofte megen Heftighed frem i Omgangen med hans Legekammerater. Dog viste Heftigheden sig ikke saa meget ved Fornærmelser, der angik hans egen Person; men hvor han troede, Ret og Sandhed blev krænket, der lod han sine Følelser have frit Løb og skaanede ikke

de paagældende Kammerater, og stærke Udbrud af Vrede viste da hans Sindsoprør.

Den strengeste Sandhedskærlighed var overhovedet et tidligt fremtrædende Træk hos ham. Fru Kuhlmann skriver: „Ofte har jeg glædet mig ved hans oprigtige Sandhedskærlighed, som man sjælden finder hos Børn i den Grad som hos ham; den tillod ham end ikke for Spøg at afvige fra Sandheden. Da han saaledes engang i en lille Komædie, Børnene opførte paa Faderens Fødselsdag, skulde kalde en lille Medspillerinde, Doris Claudius, „kære Agnes“, vægrede han sig paa det bestemteste herimod, „fordi han slet ikke havde hende kær, ja slet ikke kunde lide hende“. Man betydede ham, at det kun skete i en Komædie, men alt var forgæves.“

Saa heftig han var, saa hurtig var han igen til ikke blot at tilgive andre deres Fornærmelser, men ogsaa at tilstaa sine egne Fejl, naar han indsaa, at han havde forset sig. Han var villig til at bede om Forladelse, hvor han ubillig havde krænket nogen. Dette er et staaende Træk i hans Barndomskarakter, der vedligeholdte sig hos ham som Mand.

Skønt han, som nævnt, var en munter og livlig Dreng, der gerne var med i Barndommens Lege, viste der sig dog allerede tidlig hos ham en stor Modbydelighed for Tidsspilde. Undervisningstimerne ilede han med Glæde til, og intet var ham kærere end omhyggelig at forberede sig dertil.

Jo mere han voksede til, desto mere fremtrædende blev Lysten hos ham til nyttige Beskæftigelser, medens hans Ulyst skærpedes til alt, hvad han ansaa for tidsspildende Forlystelser. Jagt, Dans, Fægt-

ning og lignende Øvelser fandt han aldrig noget videre Behag i.

I sit tolvte Aar mistede han sin Fader. Efter Moderens Ønske paatog Præsten *Kuhlmann* i Siwerstedt sig at lede Holsteins Opdragelse. Denne Mand, der med Undtagelse af to Aar, da en Kandidat Møller var Huslærer i Hjemmet paa Newerstorff, ganske har ledet Holsteins Opdragelse og Undervisning, indtil han kom til Universitetet, tog Kristendomsundervisningen som en blot og bar Forstandssag. Og den nævnte Kandidat Møller gjorde det, i den Tid han var Lærer, endnu værre. Han antog af Kristendommen kun saa meget, som han fandt for godt, og erklærede det øvrige for orientalsk Billedsprog og Myter.

Det er altsaa klart, at Holsteins tidligste Undervisning har været saadan, at den mere tjente til at føre ham bort fra Kristendommen end ind i den.

Men hans Moder var besjælet af en anden Aand. Da hun saa, hvorhen det bar med Drengen, læste hun daglig med ham og de andre Børn et Kapitel i Biblen og sang med dem passende Salmer af den slesvig-holstenske Salmebog.

At dette har virket gavnligt paa et modtageligt Sind som Holsteins, kan der ikke være Tvivl om. Men han har altsaa, med Undtagelse af det, hans Moder gav ham, kun faaet Næring for den dybe aandelige Trang, der boede i ham, gennem den kolde Rationalisme, som han var omgivet af.

I de øvrige Undervisningsfag, Sprog, Historie,

Matematik m. v. gjorde den flittige Elev god Fremgang.

1802, i Oktober Maaned, rejste Holstein, ledsaget af Kuhlmann, til Universitetet i Kiel, hvor han straks blev antaget. Den samme Alvor og Flid, der var kendelig hos ham under hans Barndoms og tidlige Ungdoms Undervisning, fulgte ham ogsaa her ved Universitetet. Han tillod sig ingen Adspredelser eller Forlystelser, allermindst af den Slags, som i Almindelighed den Gang var uadskillelig forbundne med det tyske Studenterliv.

Skønt hans meste Tid anvendtes til Læsning og Selvstudium, deltog han dog meget flittig i de Forelæsninger, han valgte til særligt Studium. Hans Kollegiehefter var derfor alle i den skønneste Orden. Endnu findes den største Del af disse samlede i Bibliotheket paa Holsteinborg.

Og denne Samling Hefter er et talende Vidnesbyrd om den Udholdenhed og Flid, han anvendte, og den velgrundede Plan, han fulgte i sine Studeringer.

Men midt under sine ivrige Studeringer i Kiel havde Holstein dog bestandig sin tilkommende Bestemmelse levende for Øje. Derfor dvælede hans Tanker ofte ved Holsteinborg og den Virksomhed, som der ventede ham. Især laa Almue-Skolevæsenet ham stærkt paa Sinde. Fra hans tidligste Tid havde han faaet stor Kærlighed til den Sag. Han havde flere Gange sagt til sine nærmeste Omgivelser, at havde Forsynet ikke allerede bestemt ham til en

anden Virksomhed, var han med Glæde bleven Skolelærer.

Et karakteristisk Træk, der vidner om hans tidlige vakte Kærlighed for Skolevæsenet, er følgende: Den 26. Juli 1803, altsaa knap 19 Aar gammel, udsendte han et Cirkulære til alle Præsterne paa Grevskabet Holsteinborg, hvori han forelagde dem 17 forskellige Spørgsmaal om Skolevæsenets daværende Tilstand paa Grevskabet. Disse Spørgsmaal var affattede saaledes, at han ved en nøjagtig Besvarelse deraf kunde faa et fuldstændigt Overblik over Sagen, baade hvad den indre og den ydre Organisation angik.

Der fremlyser af disse Spørgsmaal den varmeste Iver for at ophjælpe de mulige Mangler, selv om det skulde koste meget betydelige Ofre. Og det ses tillige, at han allerede den Gang tænkte paa mange af de Forandringer paa sine Godser, som senere blev paabudt for hele Landet ved Forordningen af 29. Juli 1814.

At de ledende Tanker i det Skolereglement for Grevskabet, som han straks lagde Haand paa, da han havde faaet Svar paa de stillede Spørgsmaal, for en Del stammede fra Samtaler og Brevveksling med den af Skolevæsenet saa højt fortjente Statsminister, Grev *Christian Reventlow* til Christianssæde, er der Grund til at antage. Reventlow var Administrator af Grevskabet Holsteinborg i Holsteins Mindreaarighed, og det omtalte Reglement stemmer overens med det, der var gældende paa Christianssæde.

Men paa den anden Side bærer dog alt Præg af, at selv hvor andres Ideer har ledet Holstein, er der intet optaget i Reglementet uden først at være gennemarbejdet og prøvet af ham selv.

PAA STUDIEREJSE.

I Efteraaret 1805 drog Holstein sammen med sin næstældste Broder og sin Hovmester, Pastor Kuhlmann, til Göttingen.

Den samme vedholdende Flid, der udmærkede hans Ophold i Kiel, viste sig ogsaa her. Han hørte stadig Forelæsningerne af de forskellige Professorer, og benyttede enhver Lejlighed, der viste sig for ham, til at udvide sine Kundskaber ved Omgang med flere af de Mænd, hvis Forelæsninger han hørte. Et skønt Vidnesbyrd herom findes i de Attester, hans Lærere gav ham ved hans Afgang fra Göttingen. Opholdet her varede dog kun et Aars Tid. Saa rejste han tilbage til Kiel og fortsatte sine Studeringer der til Paasken 1807. Da drog han til København, hvor han den 1. Maj blev indskrevet i de akademiske Borgeres Tal.

Paa denne Rejse hændte noget, som han sikkert lønligt havde haabet paa og længtes efter.

Allerede i Aaret 1803 var han ved et Besøg paa Trolleborg bleven kendt med Grev *J. L. Reventlows* yngste Datter, *Vilhelmine Julie*, og det Indtryk, de to unge Mennesker da havde gjort paa hinanden, var ikke blevet glemt i de mellemliggende fire Aar, inden de atter mødtes, hvilket skete paa Rejsen til København, hvor Holsteins Vej atter førte til Trolleborg.

Nu var det blevet klart for dem begge, at de maatte høre sammen, og ikke længe efter var Komtesse Vilhelmine Reventlow hans trolovede Brud.

Ægteskab kunde der dog foreløbig ikke tænkes paa, og de var jo ogsaa unge endnu — hun 19 Aar og han 23.

Straks ved sin Ankomst til København begyndte Holstein at forberede sig til den juridiske Embeds-eksamen, som han ønskede at faa overstaaet jo før jo hellere, da Tiden stærkt nærmede sig for ham til selv at overtage Styrelsen paa Grevskabet Holsteinborg, der efter Faderens Død var tilfalden ham som den ældste Søn. Det lykkedes ham ogsaa ved sin Lyst og Flid at komme Maalet saa nær, at han tænkte paa at melde sig til Eksamen i Foraaret 1808.

Men saa udbrød Krigen. De juridiske Forelæsninger standsede, og Holstein kaldtes til en anden Virksomhed i Fædrelandets Tjeneste. Under Bombardementet af København drog han til den kommanderende General *Castenschiold* ved Roskilde og tilbød sin Tjeneste tilligemed 200 Bønder, som han paa egen Bekostning havde ladet væbne. Selv var han villig til at arbejde i Feltkommissariatet, hvortil han, under de daværende Omstændigheder, troede sig bedst skikket.

Men hans velvillige Tilbud fik ingen gunstig Modtagelse. Man værdigede knap hans Ytringer nogen Opmærksomhed, og det endte tilsidst med, at man gjorde ham det Forslag, at han kunde forblive i Lejren som Ordonnans. Da han afviste dette som noget, der dels var upassende for hans Stand og Stilling, dels var ham umuligt at fyldestgøre i en fremmed Egn, hvor han ikke kendte Vejene, og tillige mærkede, at han ikke var velkommen, anbefalede han sig og vendte næste Dag, efter at have overnattet paa Halm i en Lade, tilbage til Holsteinborg.

Denne Modtagelse var en bitter Forsmag paa saa mange andre bitre Erfaringer, han siden maatte gøre, hvor han, drevet af ren patriotisk Iver, fremtraadte med Forslag og Tilbud.

Men dette første uheldige Forsøg kølnede imidlertid ikke Holsteins Fædrelandskærlighed. Tværtimod, han var rede til at bringe større Ofre. Saa snart Københavns Porte var aabnede efter Bombardementet, ilede han ind til Hovedstaden for at blive bekendt med Tilstanden der. Og da han som Øjenvidne havde overbevist sig om den Nød og Elenighed, det fjendtlige Overfald havde anrettet, gav han Ordre til, at der af Grevskabets Kasse skulde sendes ham 3000 Rigsdaler. Af disse Penge lod han uddele gennem rette vedkommende de 2000 til Anskaffelse af Værktøj for Haandværkere, som havde mistet alt, og det 3die Tusinde uddelte han selv blandt de mest trængende.

Ikke mindre beredvillig var han, da der udgik Opfordring om at give Bidrag til Flaaden. Han gav dertil et stort massivt Guldbæger, besat med Ædelstene af stor Værdi. Men om denne betydelige Gave blev anvendt til det, den af Giveren var bestemt, vides ikke. Det eneste, han hørte derom efter Bægerets Afsendelse, var, at han modtog en simpel Tilstaaelse fra Admiralitetet, undertegnet „Schmidt“, der meldte, at Bægeret var ankommet.

Et andet betydningsfuldt Offer, Holstein bragte i hin Tid, var 32 Pd. fint Sølv til et Bankfond.

Han viste saaledes ved flere Lejligheder, hvor

oprigtig han tog Del i Fædrelandets Skæbne, og hvor villig han var til at bringe Ofre herfor.

Saasnart Roligheden nogenlunde var vendt tilbage, saa Forelæsningerne ved Universitetet igen kunde begynde, tog Holstein atter til København og fortsatte sin Forberedelse til den juridiske Embeds-eksamen.

Hans Flid lønnes med et heldigt Udfald; i 1808 sluttede Eksamen for ham med bedste Karakter.

En stor Vinding for ham under Opholdet i Hovedstaden var Bekendtskabet med *A. S. Ørsted*. Den nøje Forbindelse, som han kom til at knytte med denne udmærkede Mand, satte Frugt deri, at han hele sit Liv vedblev at betragte ham som en faderlig Ven, hvis Raad han med fuld Tillid benyttede sig af ved flere Lejligheder.

At Ørsted ogsaa havde faaet Holstein kær og vidste at skatte, hvad der boede hos ham, derom bærer de Mindeord det skønneste Vidnesbyrd, som Ørsted udtalte ved Provinsialstændernes anden Sammenkomst, hvor han mindede om, hvad man havde tabt i det saa tidlig bortkaldte Medlem. Derom senere.

MANDDOMSTIDEN.

Efter den vel overstaaede Eksamen ilede Holstein til Trolleborg, og den 4. Maj 1808 blev Komtesse Vilhelmine Reventlow hans Hustru.

Straks efter Brylluppet overtog Holstein selv Be-

styrelsen af Grevskabet, der, som tidligere meddelt, i hans Mindreaarighed var blevet administreret under Opsigt af Statsminister, Grev Reventlow i Forbindelse med Moderen, Enkegrevinde Holstein. Omend der under denne udmærkede Mands Overbestyrelse var sket meget til Grevskabet Holsteinborgs Forbedring, især i Retning af Lempelser af Bøndernes Kaar ved Gennemførelse af en fuldstændig Udskiftning, saa fandt dog den unge Lehnsbesidder, at der endnu var mange væsentlige Mangler at afhjælpe. Og Følelsen heraf var stedse levende hos ham sammen med den indre Ansvarsfølelse, der altid drev ham fremad.

En Selverkendelse, han paa den Tid har nedskrevet, giver et godt Indblik i hans daværende sjælelige Tilstand. Et kort Udtog heraf kan her meddeles.

„En fjerde Del af et Sekulum har jeg allerede levet, er opvokset under mange heldige Omstændigheder, og kaldtes jeg nu herfra, hvormeget blev jeg da ikke skyldig? Vel var de fleste af de henrundne Aar bestemte til min Dannelse for min tilkommende Bestemmelse, og jeg har dertil haft den skønneste og rigeste Lejlighed — dog, hvor ringe er det Udbytte, jeg har vundet? Min Karakter er endnu slet ikke dannet, ofte synes det mig, som jeg havde slet ingen; thi min Dom over en og samme Sag er den ene Time saa, den anden saa, og i høj Grad afhængig af min fysiske Tilstand og mine Luner. Mine Kundskaber er endnu mangelfulde; jeg skal daglig ytre min Mening og tage Bestemmelse om Sager, der henhører til Landvæsenet, til Forstvæsenet, til Hus- og Havevæsenet, til Bygnings- og Skole-

væsenet, og det er altsammen Ting, som jeg endnu ikke er kendt med eller har praktisk Blik over“

„Saa uforberedt, saa daarlig udrustet er jeg traadt ind i det handlende Liv. I Stedet for at samle, hvad endnu mangler, skal jeg allerede begynde at meddele af det lidt, jeg har, og i Stedet for at fuldende min egen Dannelse, skal jeg virke paa andre, lede og bedømme andre.

Den korte Tid, der er hengaaet, siden jeg tiltraadte Grevskabet, har ret ladet mig føle, hvor lidt jeg formaar Overhovedet gør jeg mig i de fleste Ting alt for store Forhaabninger, og slaar de fejl, lader jeg altfor hurtigt Modet falde; maaske er jeg ogsaa for ensidig, binder mig for stærkt til visse Former og tror da, at med Formen er Sagen selv tabt. Heraf kommer igen, at jeg er vaklende i mine Bestemmelser ved meget af det, der forelægges mig til Afgørelse, saa jeg ofte modsætter mig, hvor jeg skulde give efter, eller giver efter, hvor jeg skulde sætte mig imod — begge Dele til Skade for mig selv og det, jeg gerne vil gavne. Jeg mangler en tilstrækkelig Oversigt over mine Pligter og en fornuftig Inddeling af min Tid — samt en stræng Prøvelse af mig selv.

Mine Fejl er lette at finde, dog saares jeg saa let, naar de bliver mig foreholdt af andre.“

Ved denne Selvbekendelse kastes der et Lys for os ind i Holsteins Sjæl. Hvad vi der ser, vidner om, hvor tidlig den Ydmyghed fandtes hos ham, der var Grundtonen i hans aandelige Liv og gav sit Udslag i al hans Virksomhed.

Det første afgørende Skridt, Holstein gjorde, da han selv havde overtaget Grevskabets Administration, var Hoveriets fuldstændige Afskaffelse. Besjælet af uegennyttig Iver for Bøndernes Bedste, lod han ikke Tiden gaa hen med lange Overvejelser. En Del af Fæstebønderne modtog Tilbudet om Hoverifrihed med Glæde og Taknemmelighed, men der var ogsaa en Del, som holdt sig ængstelig tilbage, dels af Mangel paa Indsigt i de Fordele, den paatænkte Forandring vilde bringe, dels ogsaa af Frygt for, at de ikke skulde kunne svare Hoveriafgiften. Denne var dog ellers ansat meget billig, i Almindelighed til 45 Rigsdaler for en Gaard paa 7—8 Tdr. Hartkorn.

Følgen af disse mange Betænkeligheder hos en Del af Bønderne blev, at Sagens endelige Afgørelse for hele Grevskabet trak ud til Slutningen af Aaret 1811. Men til den Tid havde Holstein saa ogsaa den Glæde at se sine Bestræbelser kronede med et heldigt Udfald. Bønderne var nu bleven befriede for den Byrde, der havde været en af de væsentligste Hindringer for en kraftig Udvikling af deres slumrende Evner og Kræfter baade i timelig og aandelig Forstand.

At han i disse Bestræbelser for Hoveriets Afskaffelse kun har fulgt Reventlows og andre Bondevenners lysende Eksempel og tildels arbejdet efter den af dem lagte Plan er vist nok. Men paa den anden Side var han dog med denne sin første Reform paa Grevskabet langt forud, selv for Bestemmelsen i Forordningen af 25. Marts 1791, ligesom han allerede i Aaret 1811 havde, af egen Tilskyndelse, opfyldt det,

som først Plakaten af 9. Marts 1838 har søgt at berede for den kommende Tid *).

Til samme Tid, Holstein saaledes arbejdede paa at fjerne den største Anstødssten for den fremadskridende Forbedring i hans undergivne Bønders Kaar, havde han ogsaa sin Opmærksomhed henvendt paa selve Agerdyrkningens Tilstand paa Grevskabet. At bringe Agerbruget ind i planmæssig Drift og i det hele taget gøre sit Bedste til dets Opkomst, blev snart noget, han især syslede med.

Han begyndte, som rimeligt var, med sit eget Agerbrug. Paa Hovedgaarden Holsteinborg blev flere Forbedringer i Sædskiftet indført, og ved Mærgling og Gravning blev Jorderne sat i kraftfuldere Stand.

Ogsaa Havevæsenet tog Holstein sig af. En ordentlig Have ved hver Gaard og ethvert Hus maatte ikke mangle. Ligeledes havde han et klart Øje for Husflidens Betydning.

Denne Hjemmesyssel søgte han at fremhjælpe baade blandt Unge og Ældre som et af de bedste Midler til at faa Fritiden i de lange Vinteraftener vel anvendt.

*) Forordningen af 25. Marts 1791 havde til Formaal at sikre de hoveripligtige Bønder mod den saakaldte „Husstraf“ (korporlig Revselse m. m.) og mod at paatvinges Hoveriarbejde udover den kontraktmæssige Forpligtelse. Opsætsighed kunde fremtidig kun straffes ved Bøder eller Fængsel ifølge Domskendelse, og de hoveripligtige fik samme Ret som Jorddrotten til i Tilfælde af Tvistemaal at søge Sagen afgjort ad Rettens Vej. Og Plakaten af 9. Marts 1838 bestemte, at ingen hoverifri Gaard nogensinde maatte blive hoveripligtig, ligesom den tilsigtede at fremme Hoveriets Afskaffelse ved mindelige Overenskomster. Altsaa en Forberedelse til den kommende fuldstændige Afløsning.

En længe næret Tanke om at faa stiftet et Industrielskab kom derved til Modenhed. Efter forudgaaende Indbydelse havde der til Oktober Maaned 1809 meldt sig et tilstrækkeligt Antal Medlemmer til at begynde med. En Komité blev nedsat, bestaaende af Grevskabets samtlige Præster, Birkedommeren, Skriveren, en Del Skolelærere, flere af Grevskabets Betjente og de fremmeligste blandt Bønderne.

Denne Komité skulde udarbejde Love og Vedtægter for Selskabet. Og det gik saa flinkt fra Haanden dermed, at det allerede i November Maaned kunde begynde sin Virksomhed.

Maalet for Selskabet var, som tidligere nævnt, at fremme Agerdyrkning, Havevæsen og Husflid. Der blev givet Anvisninger og gode Raad og Hjælp paa flere Maader. For at sætte Kappelysten i Bevægelse blev der udsat Præmier til de Medlemmer, som i det forløbne Aar havde udmærket sig i den ene eller den anden Retning. Disse Opmuntringspræmier bestod af Sølvgenstande, Bægre, Skeer og lignende, hvori Præmietagernes Navne var indgraveret *).

Præmieuddelingen fandt Sted en Gang om Aaret ved en Festlighed, der i Sommertiden afholdtes i Holsteinborgs store, skønne Have, hvor der altid var samlet mange Mennesker, som tilbragte nogle for-

*) En Del af disse Præmiegenstande har jeg i min Barndoms- og Ungdomstid set hos Bønderne i min Hjemegn. De var gerne udstillet til Stads i „Perminen“ eller paa Dragkisten i Øverstestuen. Nu er de gemt paa andre Steder, og den Jagt, der i de senere Aar har været gjort af Gullaschbaroner paa saadanne Sager, har vist tyndet stærkt ud paa det gamle Arvesølv. Det var jo vanvittige Priser, som undertiden blev budt og betalt derfor.

nøjelige Timer sammen med Taler og Sang og Efter-syn af de smukke Anlæg, Gartneren havde at fremvise.

Efter Holsteins Tilskyndelse indrettedes der ogsaa Haandgernings-Aftenskoler under Selskabets Vejledning og Tilsyn. De holdtes to Aftener om Ugen for Karle og Drengene og to andre Aftener for Piger. Mand-folkene fik Undervisning i forskellige Haandarbejder og Pigerne i Strikning, Syning og Spinding. Ogsaa her blev der uddelt Præmier til de flinkeste, naar Skolen ved Foraarstid sluttede.

Endskønt disse Skoler tildels holdtes i Gang ved Industriselskabets Medlemmer, var det dog Holsteins Deltagelse og betydelige Ofre, der mest bidrog til, at Sagen fik god Fremgang. Han lønnede Lærerne og Lærerinderne i Arbejdsskolerne, han gav Brændsel og Lys, og desuden var det ham, som paa egen Bekostning anskaffede og leverede de Materialer, der skulde bruges, saasom Træ, Vidier, Hamp o. s. v. Nyttens af hans Opofrelser for disse Skoler kendtes efterhaanden derpaa, at den mandlige Ungdom paa Landet i Stedet for, som tidligere, at fordrive de lange Vinteraftener med „at række Bænke“ eller med Drikkeri, Kortspil og anden Daarligdom, nu fik Lyst til og Greb paa at lave nyttige Smaating, enten til Husets Brug eller til Salg, hvormed de kunde tjene en Ekstraskilling. De mest nævenyttige fik Øvelse i Udskæring, saa den saakaldte „Almuestil“ fik her en Blomstringstid, som senere satte Frugt langt ud i Fremtiden*).

*) Herom kan jeg tale af egen Erfaring. Det hørte f. Eks. til almindelig Skik, at en forlovet Ungersvend paa Landet satte en Ære i at lave en smukt udskåret Markrive eller et Mang-

Et Foretagende af en lidt anden Slags, men som ogsaa bidrog til at fremme Agerdyrkningen og Husfliden paa Grevskabet, var de landøkonomiske Rejser, som nogle af Selskabets styrende Medlemmer foretog aarlig med Følgeskab af videlystne Gaardmænd og Husmænd omkring til de fremmeligste Bedrifter blandt Landbrugerne. Disse Rejser strakte sig vidt omkring; baade Sjælland, Fyn, Langeland, Lolland og Falster fik Besøg af denne ny Slags Vikinger. En nøjagtig Dagbog blev ført over, hvad der blev foretaget, hørt og set, og ved Hjemkomsten blev Afskrift deraf oplæst i Selskabets Møder og sendtes omkring til Gennemlæsning*). Alle Omkostninger ved Rejserne blev dækket af Holstein.

letræ (gammeldags Rulletøj) til sin Pigelil. Baade min Moder og Bedstemoder — der havde hjemme paa Holsteinborg-egnen — havde saadanne Kærlighedsgaver at fremvise. Og, hvad dem selv angik, da havde de stor Færdighed i kvindelig Haandgærning, — noget, der sikkert ogsaa kunde henføres til de holsteinske Aftenskolers Resultater. Det hører til mine første Barneminder at se Rokkehjulet snurre, mens Traaden snildt løb rundt paa Tenen. Og lidt længere frem i Tiden sad jeg lyttende til deres Sang, der lød sammen med Rokkens Molltone. De gamle Folkeviser og bibelhistoriske Sange fandt paa den Maade Vej til mit Øre — og Hjærte, og de toner endnu for mig med liflig Klang!

- *) For at give et Eksempel paa den Nøjagtighed, Holstein skrev sine Beretninger med i Dagbogen, kan følgende anføres fra en Rejse til Langeland i Sommeren 1814.

„ Paa Tilbagevejen fra Rudkøbing forlod vi Landevejen for at besøge den driftige Gaardmand Rasmus Hansen i Simmerbølle. Gaardens Ydre tydede nu ikke paa megen Velstand, men da vi kom i Samtale med Manden, lærte vi snart, at han var en driftig og vindskibelig Bonde,

Ligeledes foretoges en Rejse hver Sommer af Selskabets samtlige Medlemmer omkring paa Grevskabet for at efterse, hvorvidt dets Bestræbelser lykkedes.

Af Beretningen om disse Rejser kan det altsaa skønnes, at det ikke er noget nyt, man har hittet paa, naar der i vore Dage foretages Husmandsrejser og Besøg i Flok paa veldrevne Landbrug. For mere end 100 Aar siden blev Tanken gennemført af Grev F. A. Holstein.

Ogsaa Høravlen søgte han at fremme paa sit Gods. Han lod en Gaard indrette til Behandling af Hør og sendte nogle unge Mænd over til Trolleborg paa Fyn for der at lære Hørberedning, hvortil han anskaffede de nødvendige Redskaber og Maskiner.

Men dette fik han dog ingen Fornøjelse af. Det

der dels ved Læsning af Skrifter om Landbruget, dels ved Erfaring og Eftertanke var kommen til en anden Behandling af sin Jord end den sædvanlige. Han var Medlem af et Læseselskab i Rudkøbing og holdt nøje Bog over alt, hvad han læste og erfarede. Hans Have var vel anlagt og i den skønneste Orden, han havde en betydelig Humleavl, og hans Kartoffelavl var ligeledes betydelig. Hans Jorder var langt fra de bedste, men de var vel dyrkede og i en udmærket Drift. De var delt i 8 indhegnede Marker og dreves efter følgende Plan :

1) Havre i Grønjord. 2) Gødning til Byg. 3) Rug. 4) Kartoffler. 5) Byg med Kløver. 6) Kløverslet. 7) Græsning. 8) Græsning.

Besætningen bestod af 4 Heste og 12 Kvæghoveder. Det var glædeligt at se en ung Mand, (han havde fæstet 1809) begyndende med saa megen Mod og fast Tillid.“

mislykkedes ligesom adskillige andre Forsøg med Garveri, Oliemølle, Sæbekogeri, Pottemageri m. m.

I denne meget urolige Foretagsomhed lignede han sin Svigerfader, Grev J. L. Reventlow, der ogsaa havde mange mislykkede Forsøg at beklage.

Afdøde Højskoleforstander *Chr. Nielsen* paa Hindholm har, med Rette, søgt Grunden til, at mange af Holsteins Planer og Forsøg mislykkedes, deri, at han var forud for sin Tid; den offentlige Mening var ikke tilstrækkelig forberedt, og Personerne, der kunde arbejde med paa Gennemførelsen af hans Tanker, var ikke for Haanden.

Men det var det store ved Manden: han tabte ikke Modet eller opgav Ævret. Om end et Haab eller to blev brudt, blinkede et nyt for hans Øje, som straks fik Glans fra det høje.

Samhørende hermed skal endnu nævnes, at Spare- og Laanekasser, Kvæg- og Heste-Assuranceselskaber blev af Holstein oprettet og sat i Gang paa Grevskabet. Og det var af den Slags Ting, som slog godt an, saa de har bestaaet og udvidet sig betydeligt siden.

FOLKESKOLEN.

Vi vender tilbage til nærmere Omtale af Skolevæsenet, som dog særlig har ligget Holstein paa Hjærte fra hans tidlige Ungdom, og hans Kærlighed for den Sag svækkedes aldrig, saa længe han levede.

Det første Skridt, han, som Patron for Grevskabets samtlige Skoler, gjorde, var, at han med Tillid og Kærlighed kom Lærerne imøde og deltog personlig

i Tilsynet med Skolerne. Med den største Interesse var han Deltager ved de halvaarlige Eksaminer fra først til sidst. Han gik ofte fra Barn til Barn og hørte dem i Indenadslæsning, og ved denne venlige Deltagelse vandt han baade Lærerne og Børnene. Og han vakte derved tillige Forældrenes Sans for deres Børns Undervisning. „Den, der tager Barnet ved Haanden, tager Moderen ved Hjærtet,“ er et godt gammelt Ord, som her blev stadfæstet.

Hvad Holstein ogsaa opnaaede herved var, at han fik Kendskab til Lærernes Flid og Børnenes Fremgang. De skriftlige Vidnesbyrd, han gav derom, er meget samvittighedsfuldt affattede. Her blot et lille Uddrag af et Cirkulære fra 1811, hvori hans Mening om Religionsundervisningen fremsættes:

„Det er uden Tvivl den første Opgave for en Skolelærer ved den Undervisning, han meddeler Børnene, at vinde deres Hjærte for det gode og vække hos dem Tilbøjelighed for alle Dyder. Et af de vigtigste Midler dertil er den Hjærtelighed og Varme, hvormed Lærerne kan tale med dem om Religionen, hvorfor man bør vogte sig for at indskrænke Undervisningen til en tør Udvikling af Lærebogens Paragraffer.“

Hvert Fjerdingaar blev der afholdt et Møde paa Holsteinborg for alle Grevskabets Skolekommissioner. Ved disse Møder blev alt forhandlet og aftalt, som angik Skolevæsenet, og Holstein førte nøjagtig Bog over, hvad der forhandlede.

Det var ikke alene Lærerne og Skolekommissionens Medlemmer, Holstein holdt Møder med, ogsaa Børnene tænkte han paa. Hver Sommer indbød han

alle Grevskabets Skolebørn til en Fest i Holsteinborgs eller Fuirendals Have. Disse Fester, som Børnene altid saa i Møde med Længsel, aabnedes sædvanlig med en Tale af en af Skolelærerne efter Tur, og passende Sange blev afsungne før og efter Talen. Derefter kom Festens Hovedbegivenhed: Uddeling af Præmier til de Børn, der særligt i Aarets Løb havde gjort sig fortjent dertil ved god Opførsel og Flid. De blev kaldt frem med Navns Nævnelser af Holstein, og han uddelte selv Præmierne til dem med nogle opmuntrende Ord.

Saa spistes der ved lange, veldækkede Borde, hvorefter Børnene morede sig med Lege. Festens Slutning kom vistnok for de fleste alt for tidlig. Men glade og tilfredse vendte de hjem, fulgte af Forældre og Slægtninge, der havde været med som Tilhørere og Deltagere.

For Skoleinventariet, Bøger og øvrige Undervisningsmidler sørgede Holstein med stor Omhyggelighed. Meget anskaffede han paa egen Regning, navnlig Kort og Bøger.

Ogsaa Sang og Gymnastik havde Holstein sin Opmærksomhed henvendt paa. Han elskede god Kirkesang og søgte, saa vidt han kunde, at forberede den i Skolerne. Ikke alene opmuntrede han Skolelærerne til efter bedste Evne at fremme Sangen i deres Skoler, men han sørgede for Ansættelse af en egen Sanglærer, som han selv lønnede. Paa lignende Maade tog han sig af Gymnastikken. En ung Mand fra Grevskabet lod han oplære paa det gymnastiske In-

stitut i København under Professor Nachtigalls Vejledning, og da han var bleven demitteret derfra med godt Vidnesbyrd, blev han ansat som Gymnastiklærer paa Grevskabet paa Holsteins Bekostning. Denne unge Mand, der var meget dygtig og ivrig i sin Gærning, fik Gymnastik og Svømning i saa god Gang de fleste Steder, at en stor Del af Drengene opnaaede megen Færdighed i Øvelserne *).

Den indbyrdes Undervisning var Holstein derimod, ligesom Reventlow, Modstander af. Men han var meget ivrig for at skaffe sig dygtige Lærere til sit Gods.

Den Omhu, Holstein viste for Skolebørnene, hørte ikke op ved Konfirmationen. Nej, han gjorde fremdeles, hvad han kunde, for at opmuntre dem til at vedligeholde og udvide Skolekundskaberne. Han indrettede Aftenskoler, hvor de unge Karle kunde faa fri Undervisning to Gange om Ugen i de almindelige Skolekundskaber og Færdigheder. Sagen fandt villig Modtagelse, flere Skolelærere tog sig med Iver af Aftenskoleholdet, og Ungdommen viste i Almindelighed god Lyst til at deltage i Undervisningen.

*) Virkningerne heraf kendtes helt frem til min Tid. Der var stor Kappelyst mellem os Drengene i Hyllested Skole om, hvem der kunde bedst entre og klatre i de opstillede Apparater paa Gymnastikpladsen. Og i Byens to Vanddamme: „Præstebæk“ og „Ravn Sø“, lærte næsten alle Drengene at svømme — ikke saa faa efter alle Kunstens Regler. — Nu er disse vaade Tumblepladser for min Barndomstids Øvelser desværre snart ved at forsvinde. Dynd og alskens Affald har her faaet Blivest, og Andemad med andre Vandplanter besørger efterhaands det øvrige Oplydningsarbejde. Men det er ikke uden Vemod, jeg nu ser paa disse gamle Minder, naar jeg kommer der forbi.

Med Undtagelse af enkelte Vintre fortsattes disse Aftenskoler — der gerne begyndte i November og endte i Marts — med Stadighed gennem mange Aar *).

I det hele taget er der næppe nogen Skolepatron i Danmark, der har bragt saa store Ofre for at fremme Skolevæsenet blandt den jævne Befolkning paa Landet, som Grev F. A. Holstein. I den Tid, han raadede paa Holsteinborg, lod han for egen Regning opføre 12 ny grundmurede Skolebygninger, og flere af Skolelodderne udvidede han for derved at forbedre Kaldenes Indtægter. Saa store var de Udgifter, han paatog sig for denne Sag — skriver Holm —, at han selv ofte maatte lide Afsavn derved.

FATTIGVÆSEN OG BØRNEHJEM.

Ved det nøje Kendskab, Holstein fik til Smaafolks Kaar paa Grevskabet, forstod han snart, at der trængtes til en grundig Forbedring af Fattigvæsenet og Om-sorgen for ulykkeligt stillede Børn. Og med sin vante Lyst og Trang til at gøre Gavn tog han ogsaa fat paa at løse disse Opgaver.

Men der skulde længere Tid til end til nogen anden af hans Planer for at faa Tankerne herom virkeliggjort. Mange Skuffelser og mislykkede Forsøg maatte han gennemgaa. Særlig var Fuirendal hans Smertensbarn. De forskellige Forsøg med Fabrik og Fattiganstalt, Hospital og Børnehjem, som han der lod gøre, vilde ikke lykkes. Alligevel opgav han ikke

*) I Hyllested Skole holdt f. Eks. Lærer A. Jacobsen Aftenskole i min Ungdomstid, og de Timer, jeg der tilbragte, staar altid lysende for mig.

Haabet. I samfulde 20 Aar holdt han ud — og se, da lysnede det for ham!

„Hvo kun til Herren sætter Lid — og tier, beder, giver Tid, — bevarer Tro og Hjertefred — ham hjælper Gud i Kærlighed“.

Dette gode gamle Raad bliver aldrig for gammelt. Det stadfæstedes ogsaa her, at Herren mager det for dem, som beder og giver Tid, — mager det paa sin egen underlige, stilfærdige, naturlige Maade!

Ved Efteraarseksamenen i Venslev Skole Aar 1832 mødtes Holstein og A. Stephansen første Gang hos deres fælles Ven, den bekendte Lærer *Rasmus Sørensen*. Disse to Mænd, Holstein og Stephansen, havde aldrig set hinanden før Ansigt til Ansigt, men alligevel var det dog, som naar gamle Bekendte mødes, saa fortrolig kunde de tale sammen. Og det viste sig da, at de begge var begejstrede for en og samme Plan, angaaende Børnehjemssagen.

Straks efter Eksamenen kørte Stephansen med til Holsteinborg, og nu blev Resten af Dagen og det meste af Natten anvendt til at udarbejde de foreløbige Bestemmelser for Institutets Organisation paa Fuirendal.

De besluttede at begynde det paafølgende Foraar, og ved gensidig Hjælp og Opofrelse blev dette ogsaa muligt.

Holstein var villig til at give Jord og Bygninger tillige med den gamle Hovedgaardshave, samt bekoste det fornødne Inventar til den første Indretning.

Stephansen og hans Hustru, Dorthea, maatte forlade en meget god og indbringende Plads som Institutbestyrere ved en Skole i Aalborg for at begynde en mindre og mere usikker Stilling, der gav dobbelt

Møje og Arbejde. Men alt dette overvandt de med god Tro til Sagen.

I Overensstemmelse med den lagte Plan blev der udstedt Bekendtgørelse om Oprettelse af:

„Et Institut til fattige og forældreløse Børns Opdragelse til duelige Agerdyrkere“.

Eller, som det senere mere betegnende kom til at hedde:

„En Stiftelse for de Børn, hvis Skæbne nægtede dem et Familieforhold, hvori de kunde gøre Erfaringer om de Baand, som kristelig Kærlighed knytter mellem Forældre og Børn“.

Men førend vi gaar videre, er det bedst at fortælle noget om disse to Hjælpere, som saa uventet og betimeligt blev sendt Holstein i Møde og til Undsætning.

ANDERS OG DORTHEA STEPHANSEN.

Disse to Mennesker blev Børnehjemssagens Fader og Moder, siger Forstander L. Budde i et lille Mindeskrift fra 1891, i hvilket Aar det da var 100 Aar siden Stephansen blev født. (20. August 1791).

Hans Forældre boede i et lille Boelssted i Ternstrup By, omtrent 4 Mil syd for Aalborg. Faderen var en oplyst Bondemand for sin Tid; han havde i sin Ungdom været Omgangsskolelærer.

Saasnart Sønnen var gammel nok dertil, tog Faderen sig af hans Undervisning, og det viste sig tidlig, at Drengen havde Lyst og gode Evner til at være Lærer. Allerede i 12 Aars Alderen blev han Huslærer hos Sognepræsten Holst i Skibsted. Om

ham siger Stephansen, at han ikke har kendt nogen elskeligere Mand end denne Præst. Og dette gode Indtryk maa have været gensidigt, siden Holst saa tidlig tog ham til Lærer for sine Smaaabørn samtidig med, at Anders Stephansen fik Undervisning af Præsten.

Et Par Aar efter sin Konfirmation (i Aaret 1807) fik han en Huslærerplads hos General Rodenburg paa Vorgaard, en lille, gammel Herregaard mellem Terndrup og Bælum.

I 5 Aar blev han der, til han havde faaet sparet saa mange Penge sammen, at han kunde bestride Omkostningerne ved et Ophold paa Jonstrup Seminarium. Tre Aar derefter tog han Eksamen med Udmærkelse og vendte saa tilbage til Vorgaard, hvor han atter var Lærer i 3 Aar.

Men Trang til større Virksomhed drev ham bestandig fremad. Saa prøvede han i Aaret 1818 at oprette en privat Skole i Ribe. Men der blev han kun en kort Tid, Livet i den By tiltalte ham ikke. Senere hen kunde han ved given Lejlighed berøre dette Ophold i Ribe. Med et bedrøvet Ansigt kunde han da fortælle, hvordan unge Mennesker levede der i Byen, og at de en Aften havde trukket ham med ind paa en Gæstgivergaard og faaet ham til at drikke Punsch, mere end han kunde taale. Morgenen efter gjorde han sig selv det Løfte, at han aldrig skulde smage Punsch mere, og det holdt han — Spiritus rørte han overhovedet ikke, førend han som en gammel Mand engang imellem drak et lille Glas Vin.

Men dette sit Fald tog han sig meget nær, og det var vistnok det, der gjorde ham Opholdet i Ribe trykkende. Nok er det, at da han havde været der

et Par Aar, skrev Stiftamtmand Moltke*), som havde lagt Mærke til den unge Pædagog, at der i Aalborg var Trang til et privat Institut for Børn af Folk, der baade vilde og kunde betale.

Dette Vink fulgte Stephansen. Institutet blev oprettet og slog straks godt an, Moltke havde beredt ham Vejen. En anden og endnu bedre Hjælp var der forberedt ham: Her fandt han nemlig den Kvinde, som Gud havde udset til at være hans Hustru. *Dorthea Svenningsen* hed hun, en rigt begavet Natur baade fra Forstandens og Hjertets Side.

Hun var kun 17 Aar (født 1803), men havde faaet en omhyggelig Opdragelse, og man havde allerede lagt Mærke til hende i Aalborg som en sjælden grundig og kundskabsrig Kvinde, praktisk i al sin Færd, der trods sit stille, blide Væsen, var udrustet med den umiddelbare Autoritet, som kun ægte Aandsoverlegenhed giver.

Stephansen var 29 Aar, altsaa 12 Aar ældre; men de fandt hurtig hinanden, følte, at de hørte sammen. De holdt Bryllup i 1822. Aalborgenserne mente, at det var et ulige Parti. Stephansen var rigtignok en smuk Mand, mens Dorthea Svenningsen ikke ejede anden Skønhed end den, Sjælens Liv gav hendes Træk. Men i alle andre Henseender, i Begavelse og Dannelselse, fandt de, at deres Bysbarn stod langt over den uciviliserede, fantastiske Landsbyskolelærer.

Naar det ved given Lejlighed senere hen faldt Stephansen ind, kunde han paa sin egen skælmske

*) Den tidligere Minister Fr. Moltke, Johannes Evalds Ven, Hauchs Forsvarer i den adelige Familie, Grundtvigs Velynder.

Maade fortælle, hvordan Præsten, der viede dem, holdt en lang, glødende Lovtale over Bruden, og da den var endt, saa blot i al Korthed føjede til: „Hvad Brudgommen angaar -- ham kender vi ikke“. Og saa slog han ud med Armene og fejede Stephansen væk.

Naa, dette kan maaske være lidt stærkt gengivet af den gode Stephansen, men peger dog paa en Mistorstaelse, som siden hen holdt sig længe. „Stephansen er en elskelig Mand, livlig og fornøjelig at høre paa, men det er dog hans Kone, som er Sjælen i det hele“.

Saadan kunde Snakken gaa, men fejl var den. Fra Stephansen udgik alle Ideerne. Det kan uden Overdrivelse siges, at der ikke var en af de mange Ting, som de to Ægtefæller i Forening satte i Værk, der ikke først var spiret frem hos ham. Hans Hjerte brændte uafslædig af en varm og uimodstaaelig Trang til at virke noget for sine Medmennesker, ejendommeligt og altid med et Livets Frø i sig. Men han havde ikke den formende Evne, der kunde gøre hans Tanker klart forstaaelige for andre eller rigtig skikkede for Virkeligheden. Den Evne havde imidlertid Dorthea.

Det var saa karakteristisk og er derfor ogsaa saa tidt fortalt, at naar Stephansen rigtig havde kørt rundt med sine Billeder og mærkede, at nu begyndte det ogsaa at køre rundt i Hovedet paa dem, der hørte paa ham, saa vendte han sig om til sin Hustru og sagde: „Sig du dem det, hvad jeg mener, lille Dorthea!“ Og saa sagde Dorthea dem det, og saa forstod de det, og det gik som et Lynglimt op for dem, at der var baade noget nyt og noget slaaende deri.

Men det, Dorthea sagde, var netop hvad Stephan-

sen mente — hun fik det fra ham og gav det sin egen Røst. Hun var som en Kunstner, der greb hans Ideer med Kærlighedens Forstaaelse, klarede dem baade for ham selv og andre og hjalp ham at føre dem ud i Livet.

„Min højre Haand“ kaldte han hende og sagde, at uden den kunde han ikke gøre det allermindste. Og det havde han Ret i; men hans „højre Haand“ havde paa den anden Side næppe taget fat paa ret meget af det, den nu saa fortrinligt virkede, naar ikke han havde sat den i Bevægelse og stadig pustet ny Kraft og Virkelyst ind i den.

Det Billede forklarer ogsaa, at Folk i Almindelighed kunde være tilbøjelige til at se mere i hende end i ham, men Sandheden var, at de udfyldte hinanden, som kun faa Ægtefolk kan det, og ingen af dem kunde være blevet det, de blev, uden den andens Hjælp. Derfor faldt der et ganske særegent Skær af Poesi og Inderlighed over deres Ægteskab.

I Forbindelse med sin Mands Skole oprettede Madam Stephansen, som var hendes Kendingsnavn, et Pigeinstitut, der ikke mindre hurtigt blev baade søgt og anset, saa det var en smuk og betydningsfuld Gerning, der nu voksede op for dem i Aalborg.

Det maatte derfor vække baade Forundring og Forargelse hos de gode, solide Borgere i Aalborg, at Stephansen dog aldrig kunde slaa sig til Ro dermed eller finde Hvile i den Gerning. Han higede bestandig efter noget helt andet. Hvad var det da, der gjorde hans Sjæl urolig og tog hans Længsel fangen

midt under de trygge Kaar og solide Udsigter, der laa lige foran ham henad den slagne Vej?

Han var et Barn af sin Tid, født og opvokset i et Hjem, hvor Kristentroen var den bærende Kraft, og den havde tidlig grebet hans Hjerter. Og han var et Folkets Barn, vokset op blandt de ringe i Samfundet og tidlig fortrolig med al Fattigdommens Trang, men ogsaa tidlig følte han Drift og Kærlighed til at være noget for Samfundets Stedbørn. Han kunde ikke glemme dem, og jo tættere rige Folks lykkelige Børn flokkede sig om ham, desto mere vendte hans Blik og Hjerter sig med uimodstaaelig Magt mod „Ravneungerne“, der flagrede uden Rede og Ly over de vilde Veje, og desto inderligere blev hans Lyst til at vie sit Liv til den Opgave at bygge Rede for dem.

Men Dorthea! Hvad sagde hun? I lang Tid ingen Ting. Hele hendes Opdragelse og den Tankegang, hvori hun var vokset op, gjorde det umuligt, at Stephansens Planer og Ønsker af sig selv kunde være opstaaet i hendes Sjæl, og hun har vistnok fra Begyndelsen, som alle andre, set med Ængstelse derpaa.

Men hun forstod ham bedre end alle andre, hun saa hans Begejstring, og den faldt som en tændende Gnist i hendes Hjerter. Da hun blev spurgt, lagde hun sin Haand i hans og sagde: „Naar Stephansen mener det, saa er det rigtigt!“

Dermed var Sagen afgjort, den var bleven hendes som hans, og saa var det Alvor, for hun gjorde aldrig noget halvt.

Da dette var naaet, var det, at Kaldet kom til dem om at drage til Fiurendal.

Nu var altsaa den gode Begyndelse sket med Institutet eller Stiftelsen paa Fiurendal. Men man havde mange væsentlige Vanskeligheder at kæmpe med, som dog ikke her behøver nærmere Omtale. Stifternes faste Tillid til Gud og Bestyrerens og hans Hustrus Kærlighed og Selvfornægtelse overvandt Vanskelighederne mere og mere. Saa ved Aarsmødet for Institutets Velyndere i Juni Maaned 1834 kunde Stephansen glæde Forsamlingen med flere tilfredsstillende Vidnesbyrd om den Fremgang, der var sket med Anstalten. Og i den første Tid udviklede Stiftelsen sig ogsaa efter den oprindelige Plan.

Men, efterhaanden gik man videre og optog Børn, som var moralsk smittede, og det førte med sig, at Anstalterne *Holsteinsminde* og *Flakkebjerg* Instituter kom i Gang ved Grev Holsteins Medvirkning og store Deltagelse. Han tænkte nemlig ikke blot paa at kvæle det onde Ukrudt, hvor Frugterne alt var kommet frem; han vilde ogsaa, at det skulde kvæles i Spiren hos Barnet.

Længe før Asyl for Smaabørn kom frem her i Landet, havde han udarbejdet et Forslag til Opretelse af saadanne Anstalter som Forebyggelsesmiddel mod Barnets tidlige Fordærvelse. Dette Forslag, der viser en kærlig Omhu for at frede om Barnealderen og vidner om god Forstand paa, hvordan Børn bør undervises, naar de har naaet en passende Alder, blev imidlertid henlagt som Manuskript og kom ikke offentlig frem ved at blive trykt.

Men han gjorde selv et Forsøg med en saadan

Asylskole i Høve, og den blev baade til Gavn for Smaabørnene og til Hjælp og Glæde for Forældrene.

Det var saavidt jeg har kunnet opspore, allerede i 1814, at denne Skole blev oprettet. Der bor endnu i Aaret 1919 en gammel livsfrisk Kone her i Høve By, som har fortalt mig, at baade hun og hendes afdøde Mand har gaaet i Asylskole hos „Jomfru Petersen“, hvor de fik den første Undervisning i Læsning, Skrivning og Regning og Pigebørnene tillige i Haandarbejde. Skolen fandtes i et Hus, som laa midt i Byen og tilhørte Grevskabet.

Da jeg besøgte den gamle Kone, viste hun mig med beskeden Selvfølelse et Minde fra sin Skolegang hos Jomfru Petersen. Det var et broderet Billed- og Bogstavgalleri i Glas og Ramme, hvori stod indsyet Aarstallet 1859. Dengang havde Asylskolen altsaa gaaet sin støtte Gang i 45 Aar — hele Tiden under Jomfru Petersens Ledelse. Men 10 Aar efter, da jeg blev bosiddende i Høve, var hun flyttet til et bedre Sted, og Skolen ophørt. Dog lever hendes Minde fremdeles hos gamle Høve-Beboere, hvoraf der endnu er nogle enkelte tilbage af dem, som hun øvede opdragende Indflydelse paa. Og om den Aand, der var den drivende Kraft i Jomfru Petersens Virksomhed, faar man det bedste Vidnesbyrd ved at høre den nævnte gamle Kone fortælle om Livet i Skolen, at de altid begyndte om Morgenens med Salmen: „Hvor Gud mig fører, gaar jeg glad“, (Nr. 30 i den nuværende „Salmebog for Kirke og Hjem“). Denne brorsonske Salme giver et godt Udtryk for, hvad der kunde have staaet som Indskrift over Døren til Holsteins Asylskole i Høve. Han forstod at vælge sine Medarbejdere.

GREV HOLSTEINS OG HUSTRUS SØLVBRILLUP.

Den 4. Maj 1833 var det Holsteins og Hustrus Sølvbryllupsdag, og efter Bestemmelsen traadte Stiftelsen paa Fiurendal i Virksomhed den Dag.

Til Festligheden i den Anledning skrev N. F. S. Grundtvig følgende smukke Sang *):

Hvor let med Sang sig Fuglen svinger
fra Videslet i højen Sky,
hvor Majen lys paa Gren udspringer,
Kærminden blaaner i dens Ly:
I Sjællands gamle Bøgeskove
fuld mangan Borg med Æren stod,
hvor Dannished paa Tro og Love
var herlig stedt og fæsted Rod.

En bedre Fugl end den i Skoven
sig her nedlød og svang i Sky,
og under bedre Dug fra oven
blev Stammen høj og skød paany;
og Blomster, bedre værd at binde
med Perlesnor i Mindekrans,
de blaaned yndefuldt der inde,
som Dyder smaa i Himmelglans.

Nu ikke mer vi har den Glæde,
at møde tidt det skønne Syn
af Kristendom paa Herresæde
og Dalblik under Bjærgbryn.**)
saa, under Regn og Dug fra oven,
og Bøgestammen lysegrøn
nu tidt den fejreste i Skoven,
og Fuglesang den bedste Bøn!

Men Fromhed gik dog ej til Grunde,
og uden Trøst er ej vor Sorg;

*) Findes i hans poetiske Skrifter 5. Del S. 530-32.

***) Kunde omskrives til: og Ydmyghed i høje Syn.

thi hist og her i Bøgelunde
 sig hæver dog endnu en Borg,
 hvor Majen i de dunkle Sale
 er yndig fremfor den i Vang
 og mer end Slag af Nattergale
 er Aftensalmens dybe Klang.

Og Holsteinborg er en af disse,
 er til sin Ære af de faa,
 hvor end man har den Tro: det visse
 er kun, hvad evig kan bestaa,
 og holder sig, som Klogskab byder,
 da til det visse fremfor alt:
 til Naadens Dyb og kristne Dyder,
 til Højhed under lav Gestalt.

Man skatter da, hvad end der skrives,
 tilgavns den dyrebare Tid,
 som alt for god til at fordrives,
 som værd at nyttes ret med Flid;
 man planter da og vander trolig,
 hvad evig høstes Frugter af,
 lad komme sent, man siger rolig,
 naar kun det blomstrer paa vor Grav!

I Tidens Løb da og oprinder
 for Ædlinger en Højtidsdag,
 da Jorden blaaner af Kærminder,
 og Bøgen toner Brudeflag:
 en Dag, som den Sølvbryllups-Morgen,
 vi byde rørt velkommen her,
 med Glædesbud til Holstenborgen,
 med Krans for stille Herrefærd.

Ja, rørt vi byde den velkommen,
 med Mindet om fuld mangan Daad,
 udsprungen klart af Kristendommen,
 nu under Smil, nu under Graad,
 og lydt vi bede: Gud velsigne
 den Adelstamme i vor Skov,
 saa Grenene maa Roden ligne
 og sprede vidt dens gode Lov!

Ja, Ægtepar i Adelskæde,
 alt gennem femogtyve Aar,

hver Daad forrente sig i Glæde,
hvormed I lindred bange Kaar!
det vokse, hvad I planted trolig,
som Pilen, sat ved Bækkens Rand,
og blomstre, naar I slunre rolig,
som Hjertesked i Livets Land!

Hver Bøn, I sendte til det Høje,
genlyder sødt i Salmestil,
hver ædel Taare i Jert Øje
forklares til et Englesmil!
og, tækkes det den ene vise,
da gid, om femogtyve Aar,
i Løvspring eder Sangen prise
med Brudekrans om sølvgraa Haar!

RELIGIØSE BRYDNINGER OG KAMPE.

Skønt alt aandeligt Liv laa Holstein paa Sinde, saa var det religiøse Liv dog det, der især var i stadig Udvikling hos ham. En Tid var han stærkt optaget af Magister August Hermann Francke i Leipzig, Stifteren af Vajsenhuset i Halle, hvis Skrifter han ivrig studerede. Jo mere han trængte ind i Franckes Liv og Virksomhed, jo klarere stod det for ham, at her var noget, der stemmede med den Trang, som boede i hans egen Sjæl.

Men Holstein blev ingen slavisk Efterligner af Francke. Han var en altfor fri og selvstændig Natur til at blive staaende inden for de Grænser, som var afstukket ved Franckes Retning og hans særegne Skole.

Holstein lærte snart at søge til Bøgernes Bog som den bedste Kilde til kristelig Kundskab. Han var en flittig Bibellæser, og det blev ham en sjælelig Livsfornødenhed daglig at læse et bibelsk Afsnit; noget,

der efterhaanden hjalp ham til at blive frigjort for de Baand, hans Anskuelse af Kristendommen havde været hildet i siden hans rationalistiske Opdragelse.

Men de alvorlige Livserfaringer, han høstede under Prøvelser, som han Tid efter anden maatte gennemgaa, var især Midler i Guds Haand til at klare og modne hans kristelige Livsanskuelse og give ham det ydmyge Barnesind, som den maa have, der skal være skikket til at gøre en Gerning i Herrens Tjeneste. Og det blev hans Livs skønneste Opgave at bekende det Navn, hvori han havde fundet den Fred, som Verden ikke kan give, men heller ikke kan tage.

Han kunde vidne derom med Ord, der kom fra Hjærtet og derfor ogsaa gik til Hjærtet hos dem, de lød til, og som havde Øren at høre med.

At en Mand med et saadant dybt kristeligt Sind og med en glødende Følelse for Sandhed og Ret ikke kunde blive en ledig Tilskuer ved Tidens religiøse og kirkelige Bevægelser eller en ligegyldig lagttager af Begivenhederne her i Landet i en gærende religiøs Periode, er let at forstaa af dem, der selv lever med i Bevægelser af den Art.

Da derfor de skarpe Modsætninger med Hensyn til Tro og Kristendom ogsaa begyndte at udvikle sig i Holsteins Nærhed, traadte han i Skranken og kæmpede trofast for den sunde evangeliske Lære uden dog at blive Partimand. Det var Sagen selv, Livet i Kristus, han kæmpede for. Og i denne Kamp var han en varm Talsmand for Frihed i Udviklingen af religiøse Anskuelser.

I den Fejde, der i Aaret 1833 opstod mellem Præsterne *Bastholm* i Slagelse og *Fenger* i Slotsbjergby om „Forholdet mellem Tro og Dyd“, deltog Holstein med et lille Skrift, hvori han klart stillede sig paa *Fengers* Side, en Strid, som det dog vilde blive for vidtløftigt her nøjere at udrede. Kun skal det fremhæves, at Grev Holstein, næst efter at bebrejde *Bastholm* den tvetydige Maade, hvorpaa han havde angrebet *Fenger*, anholdt en Del af hans Udtalelser om den hellige Skrift. *Bastholm* besvarede dette Sendebrev i en meget overmodig Tone: „Greven skulde ikke skrive offentlig mod en anden Mand, uden at han læste og forstod, hvad denne havde skrevet, og ikke tillægge ham Meninger, som han ikke havde fremsat.“

Han vedkender sig dog i det hele de Meninger om Bibelen, som Grev Holstein havde tillagt ham, saasom at den er skrevet for den Tids Mennesker, som kendte Forholdene, og derfor vanskelig at forstaa for os i Nutiden, at Foredraget er læmpet efter Tidsalderens Tænkemaade, at der kræves megen historisk og antikvarisk Lærdom for at fatte mange Ting deri, at Indklædningen er saa orientalsk billedlig, saa Udtrykkene bliver stærkere end Meningen, og at vi ikke faar nogen sand Religionskundskab ud derfra uden omhyggelig fordomsfri Sammenligning.

Denne Strid blev jo medvirkende Aarsag til et stærkt religiøst Røre.

Holstein søgte at faa saadanne Præster ansat paa sit Gods, som ikke var Rationalister, og der var saa mange troende Præster i denne Egn, at man spotvis kaldte den „det hellige Land.“ — Ogsaa de gudelige Forsamlinger støttede han, og en af de ivrigste For-

samlingsfolk, Rasmus Ottosen, fik en Fæstegaard paa Godset.

Greven fik imidlertid senere Betænkeligheder overfor Forsamlingerne og skrev da (1834) „Nogle Ord til Kristendommens Venner paa Grevskabet Holsteinborg“, hvori han søgte at holde igen overfor den Udvikling, Forsamlingerne havde faaet, ved at de fra smaa stilsfærdige Sammenkomster, hvor man opbyggede sig med Bibellæsning og Salmesang, var bleven til store Møder, hvor der tidt faldt haarde Ord mod anderledes tænkende Mennesker.

MISSIONSVIRKSOMHED.

I den kirkelige Gæringsperiode, Holstein kæmpende gennemgik, fandt han ogsaa Lejlighed til paa fredeligere Veje at virke for Guds Riges Sag, noget, der ogsaa var ham mere tiltalende. Han blev nemlig efter Pastor B. F. Rønnes Død i Aaret 1833, ved Forbindelsen af den Holsteinborger Missionsforening med det danske Missionselskab, valgt til dettes Præsident. Denne Virksomhed var ham meget kær. Han begyndte ogsaa straks med Iver at tage sig af Sagen.

Det første, han gjorde, var at faa et Organ, hvori Selskabets Bestyrelse og andre Venner af Missionen kunde udtale sig og give Efterretninger om Sagens Gang og Stilling. Dette skete ved „Det danske Missionsblad“. Redaktionen heraf blev overdraget til Pastor Rønne i Høve, og Holstein var en meget virksom Medarbejder ved Bladet.

Dernæst henvendte han sin Opmærksomhed paa

at omordne Selskabets Virksomhed, og han bragte nye Love i Forslag. Men her viste det sig, at det var ikke saa let at blive enige. Om end Bestyrelsens Medlemmer havde samme Grundsyn og var troende Mennesker, havde de saare forskellige Meninger om, hvordan Missionsvirksomheden burde drives, og det var først efter Holsteins Død, at hans Planer og store Arbejde for Missionssagen satte Frugt.

POLITISK VIRKSOMHED.

Holsteins Liv var saa rigt paa Vidnesbyrd om en selvstændig og kraftig Personlighed i forskellige Retninger, at det ikke falder vanskeligt at forstaa, at der maatte være Brug for ham i Statens Tjeneste. Og i de senere Aar af hans Liv blev der ogsaa lagt fuldt Beslag paa ham. Hans Forhold til Prins Christian Frederik (senere Kong Kristian VIII.) og hans Virksomhed som kongelig Stænderdeputeret gav ham rig Anledning til at øve Indflydelse paa de borgerlige Forhold.

Særlig kan nævnes et Forslag, han udarbejdede til en Forfatning for Norge, der kom til at danne Grundlaget for Norges Grundlov, noget der er let at se, naar man sammenligner Paragrafferne i Udkastet med de tilsvarende i Loven. Dette Arbejde satte Holstein meget ind paa at gennemføre, og det bærer Vidnesbyrd om hans Energi, Selvfornægtelse og kærlige Sindelag, forenet med Frisind og politisk Indsigt.

Men det blev kun af kort Varighed med hans

Deltagelse i det politiske Liv. Da han stod i sin Manddoms kraftfulde Alder (52 Aar), blev han hjemkaldt til det hinsidige Liv.

Hans Bortgang vakte Sorg i mange Hjærter, og den Tale, som hans Ven, Danmarks store Statsmand, *A. S. Ørsted*, holdt i Stænderforsamlingens første Møde efter hans Død, fandt Genklang trindt omkring i Landet. Den lød saaledes: „— — — Ved de Forhold, hvori han var født, rigelig udrustet med Lykkens Gaver, var Frederik Adolf, Greve af Holstein, gennemtrængt af den dybe Følelse, at han kun var sat til at være Husholder over, hvad der af Forsynet var ham betroet. Dette var ham saaledes ikke en Adkomst til større personlig Nydelse, men kun en Opfordring til mere levende Virksomhed for Menneskehedens og Borgersamfundets Bedste. At føre Tro og Kærlighed ind i sine Medmenneskers Hjærter var hans Livs Hovedstræben; men idet han indsaa, at disse, en usynlig Verdens Kræfter, behøver en bekvem Jordbund for at fremspire og trives i den synlige Verden, laa ogsaa hans Medmenneskers udvortes Forhold ham paa Hjærte. I den ny Institution (Stænderforsamlingen), som Kongen i 1831 forjættede sit Folk, saa han straks et herligt Middel til at befordre dets Fremgang i, hvad der er godt og hæderligt, og han ofrede den derfor uskrømtet Kærlighed. Saavel gennem offentlige Skrifter som i Kongens Raad arbejdede han redelig for Institutionens hensigtsmæssige Ordning, og senere, som Medlem af denne Forsamling, søgte han med hjærtelig Iver og Kraft at benytte Institutionen til Kongens og Landets Bedste.

Han har hverken i denne eller sin øvrige Virk-

somhed undgaaet den Skæbne stundom at gribe fejl i Opfatningen af de Forhold, som han havde at behandle, eller af de Begreber, ved hvis Hjælp Midler og Øjemed skulle knyttes til hinanden; men høj Retsindighed, levende Følelse for alt, hvad der er godt og ædelt, gik gennem alle hans Idrætter. Hans forklarede Aand ledsager denne Forsamling i al dens Gerning, hans Minde vil virke velgørende i og udenfor dette Samfund!“

HJEMLIV.

Vi har hidtil mest fulgt Holstein i den Virksomhed, der laa udenfor hans private Liv. Et kort Grundrids af dette staar endnu tilbage.

Der er mange Mennesker, som i deres Ungdomstid har svært ved at finde deres rette Plads i en Gerning, der passer for dem. Saadan var det ikke med Holstein. Han fandt snart sin Plads og blev gerne paa den. Hans Holsteinborg og den Virksomhed, Grevskabets Administration frembød, vandt ham tidlig. Med al sin Ejendommelighed og Livlighed, sin higende, udadstræbende Aand, forblev han der, veltilfreds uden nogen urolig Lyst til Forandring.

Derfor indrettede han sig ogsaa straks paa Holsteinborg, giftede sig allerede i sit 24de Aar, og han fik i sin Hustru en forstandig, trofast og kærlig Medhjælp, saa hans Hjem blev hans Fæstning. Og denne Hjemkærlighed kølnedes aldrig. Tværtimod, den voksede fra Aar til Aar. Det huslige Livs stille Glæder var blandt hans højeste og bedste Nydelser. Ingen kunde som Mand og Fader befinde sig lykkeligere end han. Naar han havde fuldendt Dagens

Værk, var Aftenen ganske ofret til hans Families Kreds. Han var blandt dem lutter Liv og Glæde, og Aften-timerne gik hen under lærerige Samtaler og underholdende eller opbyggelig Læsning. Ja, saa stærkt følte han sig bundet til Hjemmet, at han, selv paa mindre Rejser, paaskyndede sine Forretninger saa meget som muligt for, jo før jo hellere, at komme tilbage.

Naar Forretninger ikke kaldte ham andensteds, fandt man ham gerne ved Skrivepultene i hans Arbejdsværelse. Nogle Bogreoler med de nødvendige Haandbøger, en Sofa, hvori han imidlertid sjældent sad, men som gerne var opfyldt med Tidsskrifter og Journaler, to Borde og nogle Stole, hans Faders og Luthers Portrætter, udgjorde det hele Møbement. Han yndede Tarvelighed og fjernede gerne alt fra sig, der var beregnet paa Pragt og Bekvemmelighed.

Tæt ved hans Arbejdsstue var Grevskabets Kontorer, saa han let kunde samtale og forhandle med Godsforvalteren, Fuldmægtigen og de øvrige Kontorfolk.

Han havde en staaende Dagsorden, som nøje blev overholdt, dog uden noget Pedanteri. Den første Morgentime var viet til Bøn og Bibellæsning; foran hans Pult stod altid et Ny-Testamente og Brorsons Salmebog, som han yndede meget. Han arbejdede, naar han var hjemme, uafbrudt hele Formiddagen; ved Totiden gjorde han en Runde paa Gaarden og i Marken til Spisetid Kl. 3. Efter Bordet var han atter ved sit Arbejde til Kl. 8. Da samledes han med sin Familie ved Thebordet og tilbragte saa den øvrige Tid i Familiens Selskab, indtil han gik til Ro, gerne mellem 10 og 11. Han stod tidlig op, Kl. 5 om Sommeren og om Vinteren en Time senere.

Men uagtet denne Punktlighed med Hensyn til Arbejdstiden, var hans Værelse dog ikke nogen aflukket Eremitbolig. Tværtimod, det stod aabent for enhver uden fornem Anmeldelse. Han havde ingen Audienstid, men var tilgængelig for alle til hvilken Tid paa Dagen, det skulde være, hans Bønder kunde ikke beklage, at de maatte gaa to Gange eller vente længe for hans Dør.

Selskabelige Glæder deltog han i, naar Lejlighed tilbød sig, men søgte dem just ikke. Dog var han selv en højst venlig og underholdende Vært og meget livfuld i sine Meddelelser, naar han var sammen med Folk, som han kunde samtale med om noget, der var ham af Vigtighed og Betydning.

Blandt andre selskabelige Adspredelser yndede han især Musik og tog i yngre Aar som Dilettant selv Del deri. Men store Selskaber og Gæstebud brød han sig ikke om at være med til, saa uden den største Nødvendighed indbød han ikke selv dertil og kom kun nødigt i den Anledning til andre. Han saa deri kun en Forøvelse af Tid og Penge.

Spadsereture i Skov og Have var en af hans bedste Vederkvægelser efter Arbejdet.

Poesi og Historie hørte til hans Yndlingslæsning, og han var heri vel bevandret, noget, der let gav sig tilkende i hans Samtaler, naar han havde Folk for sig, som kunde give ham Anledning til Brug af sin Viden. Skønt den tyske Litteratur havde været ham bedst bekendt fra Ungdommen af, viste han tidlig sit danske og patriotiske Sindelag derved, at han med Flid søgte at blive hjemme i dansk Litteratur, og han fulgte nøje med i Læsning af, hvad betydelig nyt der kom frem.

At hjælpe unge Mennesker frem, saa de kunde blive uddannede til deres fremtidige Virksomhed, var en stadig Trang hos ham. Han betalte saaledes for adskillige Seminaristers Ophold paa Trolleborg Seminarium, og flere Sønner af gejstlige Embedsmænd lod han, efter Fædrenes Død, studere. Og paa lignende Maade hjalp han unge Haandværkere frem, til de kom i selvstændig Stilling.

I det hele taget var Godgørenhed og opofrende Velvilje staaende Træk i hans Karakter. Han var Enkers og Faderløses trofaste Ven, altid tilgængelig for enhver, der søgte om Hjælp hos ham i deres Trang. Men det gik ham her som saa mangen anden, der har et varmt Hjærte og en aaben Haand: hans Godhed blev ikke saa sjældent misbrugt, han selv miskendt og ilde omtalt, naar han ikke straks føjede sig efter den enkeltes Ønsker og Luner.

De her nævnte Træk karakteriserer de væsentlige praktiske Ytringer af Holsteins menneskelige Trosliv. Den anden Side, den mere indadvendte, er der bleven fældet forskellige Domme over. Man har kaldt ham Pietist og har dermed villet betegne en sygelig Retning hos ham, en vanskabt Form af det religiøse Liv, en sær Afsondring fra Deltagelse i ellers tilladelige og uskyldige Glæder. Men det var en Misforstaaelse af hans Væsen og hele Maade at være paa. Han lod sig med sine Tanker og Stræben ikke drage ind i det, der ikke behagede ham, men han lod andre

Mennesker selv om, hvordan de vilde stille sig til den Slags Ting.

Han var Pietist i den Forstand, at hans Grundkarakter var oprigtig, usminket Fromhed, saadan som Ordet „Pietet“ betyder, men hans Pietisme havde ingen separatistisk eller sværmerisk Karakter. Han tillod sig ikke paa eget Skøn at drage Grænsen mellem Guds og Verdens Børn. Men hvor han fandt Genklang af det, der dybest rørte sig i hans egen Sjæl, der sluttede han sig gerne til uden Persons Anseelse.

Han forstod, hvad et Trossamfund betyder, han vidste, at der er intet Baand som knytter Mennesker fastere sammen end dette, og derfor var det ham kært at samtale med forstaaende Venner om religiøse Spørgsmaal. Men han havde et fint Øre for Ord og Tale, der ikke havde ægte Klang, og alt paataget, opstyttet Væsen var ham en Vederstyggelighed at høre og se paa.

Kort sagt: Hans Kristendom var præget af Sandhed, Lys og Liv. Hvem der har set ham med andre Øjne, har sikkert taget fejl af ham.

DØD.

Den Venlighed, der var ham egen i Omgang med fremmede Mennesker, var ogsaa det fremtrædende i den daglige Omgang med hans nærmeste Familiekreis. Fri for enhver Fordring paa det, som ikke gives frivillig af Kærlighed, havde han den Lykke, at netop den frie Kærlighed i Ordets bedste Forstand knyttede de Mennesker fastere og fastere til ham, som han

Lensgreve F. A. Holstein til Holsteinborg.

gjorde sig en Glæde af at regne til sine Nærmeste. Da han derfor forlod dem og forlod hele den Kreds, hvor hans Liv og Virken nærmest var kendt, da var alles Tanker kun en Smerte over hans tidlige Bortgang og alles Følelser et Savn af det Kærligheds Liv, der havde udbredt Lykke og Velsignelse trindt omkring sig.

Herom bar hans Jordefærd den 27. Maj 1836 det rigeste Vidnesbyrd i den Deltagelse, der fulgte ham til hans Grav.

Ved den Lejlighed blev følgende Sang af N. F. S. Grundtvig *) afsunget i Holsteinborg Kirke med firstemmig Kor af 30 Skolelærere.

Før Ligtalen.

Her mødes alle Veje,
 paa Gravens bratte Rand,
 her er vort sidste Leje
 i Skyggers mørke Land!
 Her synke alle Hænder!
 Her visner hver en Krans!
 Her samles Muldets Frænder!
 Her jordes Støvets Glans!

Ak, naar der synke Hænder,
 hvis Daad var Ære værd,
 hvor Levnedsløbet ender
 sig med en Jordefærd!
 ak, da vi maa vel klage,
 begræde Støvets Kaar,
 om end den Ædles Dage
 forsølvede hans Haar!

*) Salmen: „Her mødes alle Veje“ — Nr. 452 i Kirkesalmebogen er et Udtog heraf.

Ja, blomstred for de Døde
ej Haab paa Gravens Rand,
og straaled Morgenrøde
ej did fra Livets Land,
da maatte lydt vi græde,
hver Gang vi skulde saa
som nu til Jordan stede
en Ædling af de Faa!

Men han, til hvem alt spæde
vi bares i vor Daab,
forbød vor Samfundskæde
at sørge uden Haab;
hvor til Gud Faders Ære
vor Frelser højt opfor,
der skal hans Tjener være
med ham en Herre stor!

Og derfor gennem Taaren
udbryder Glædens Smil,
hvor Støvet kun paa Baaren
nedsank for Dødens Pil,
da han holdt op at græde,
som var vor Frelser tro,
gik til sin Frelsers Glæde
at smage Guddoms Ro.

Efter Ligtalen.

Lad da kun Jordan dølge
hvad ej var rent og let,
til Aanden did at følge,
hvor Naade gaar for Ret!
Engang naar det mon kime
til Paaske højt i Kor,
da slaar og Naadens Time
for Støvet under Jord!

Han, som vor Skabning kender
og kommer Støv ihu,
de gamle Almagtshænder
usvækket har endnu!
Opfyldte vil saa trolig
han sit det gode Ord,
forny til Aandebolig
med Glans den sjunkne Jord!

Saa smile da hvert Øje
selv gennem Taaresky,
som skimter i det Høje
det store Morgengry!
Saa folde front sig Hænder
i Jesu Kristi Navn,
for Støvets Vej sig ender
i Herlighedens Favn!

AF EGNE OPLEVELSER.

I Aaret 1872 blev der af taknemmelige Beboere paa Grevskabet rejst en Mindestøtte i Holsteinborg Have for F. A. Holstein. Ved Afsløringsfesten, hvor-til der var mødt flere Hundrede Mennesker rundt omkring fra, holdt Sognefoged Hans Jensen, Høve, Hoved-talen, og af andre Talere husker jeg Smed Søren Jensen fra Rude. En Sang af H. C. Andersen blev blandt andre Sange afsunget. Efter at den alvorlige Del af Festen var afsluttet, blev hele Forsamlingen gæstmildt indbudt af Grev L. H. Holstein (daværende Godsbesidder) til at tage Plads ved de lange Borde, som stod opdækket i den midterste Allé i Haven.

Den Gang var der ingen Rationering af nogen Art, der var ingen smalle Steder — selv den ædle

Druesaft blev iskænket til bredfuldt Maal. Det var en Fest, som blev mindet og omtalt længe efter af Deltagerne.

SLUTNINGSBEMÆRKNING.

At syle med Minderne om Grev F. A. Holstein, Holsteinborg, og følge hans daadrige Liv og dets Spor ud i Fremtiden, til Velsignelsen deraf ogsaa naaede frem til mit eget Liv, har været mig et meget kært Arbejde. Man kan med god Grund kalde ham en af vort Lands bedste Borgere og store Velgørere.

Og hvad var saa det, som gjorde denne Mand værdig til at kaldes saaledes?

Det var ikke en ualmindelig aandelig Begavelse. Han hørte ikke til de store Aander, som Jesus i sin Lignelse betegner ved de Tjenere, der har faaet fem Talenter betroet til at købslaa med.

Men han var af dem, der nævnes næstefter, en af dem med de to Talenter. Og disse Talenter forvaltede han med en sjælden Troskab og Aarvaagenhed.

De to Gaver, som Herren i fremragende Grad havde givet ham, var en stedse mod Sandheden higende Sjæl og et barnligt, varmt, troende Hjerte, der turde give sig Gud i Vold.

Vil man saa nærmere gennemgaa Holsteins Arbejde i de mange forskellige Retninger, hvor han følte Trang og Drift til at være Medarbejder eller Foregangsmand, saa falder det let at se det, der kan kaldes hans Størværk: Arbejdet for Skolesagen.

Denne Sag har der jo staaet Gny af lige siden Holsteins Dage — og gør saa endnu. Hvordan der

skal holdes Skole, og hvad der er Hovedsagen, er fremdeles et brændende Spørgsmaal. Men for kristne Mennesker vil Holsteins Syn derpaa vel nok stadig blive godkendt. Hvad han skrev i sit Cirkulære 1811 er nok værd at opfriske:

„Det er uden Tvivl den første Opgave for en Skolelærer ved den Undervisning, han meddeler Børnene, at vinde deres Hjerter for det sande og gode og opvække hos dem Tilbøjelighed for alle Dyder. Et af de vigtigste Midler dertil er den Hjertelighed og Varme, hvormed Læreren kan tale med dem om Religionen, hvorfor man bør vogte sig for at indskrænke Undervisningen til en tør Udvikling af Lærebogens Paragraffer“.

Det er ikke Meningen her at give et noget videre-gaaende Indlæg i Skolespørgsmaalet. Om det skal være Friskole eller Statsskole faar staa hen som et aabent Spørgsmaal til Fremtiden at svare paa. Det var jo nærmest Statsskolen, Holstein havde for Øje, og endnu er hans Tanker ikke skrinlagte, trods den Fremgang, der er sket siden 1814. Endnu har Statsskolen eller Folkeskolen, som den nu kaldes, en god og nødvendig Gerning at gøre i vort Folk.

Men Udsigterne er nok ikke lyse nu for Tiden i Folkeskolen, siger de Folk, der er inde i Sagerne. Der er Mangel paa gode Lærerkræfter. Særlig i de sidste Aaringer er det kendeligt, at den Tilgang, Seminarierne plejer at have af unge, opvakte Mænd og Kvinder fra Landet, er i stærk Aftagen. Det normale plejer at være 600 aarlig, som gaar Seminarievejen,

men ved sidste Aars Optagelsesprøve meldte der sig kun ca. 300. Altsaa ikke mere end Halvdelen af de Lærerkrafter, som Folkeskolen har Brug for.

Bliver det saadan ved, ser det galt ud. Det gaar an at blive sat paa Smalkost, hvad Kroppen angaar. Ja, det kan endogsaa have sin gode Side med en Afmagringskur for overernærede Folk, naar det da ikke skal vare altfor længe. Prøver har der jo maattet gøres i den senere Tid, og det foreløbige Resultat viser, at nogle Maver, som før stod i Rundbuestil, nu har faaet en mere normal, retliniet Form, uden at nogen Skade er sket. Kun Læger og Kursteder har faaet mindre at bestille med at lapsalve paa Kroppene.

Men for Sjælenes Vedkommende vil det tage en hel anden Vending med en Rationering. Skal vi have Dyrtid paa den aandelige Ernæring til Børnene, vil det bittert hævne sig og kendes paa beske Frugter langt ud i Fremtiden. Vi maa være betænkt paa at afværge denne Ulykke i betimelig Tid, saa godt vi kan. Og vil man spørge, hvorledes det skal gaa til, da kan der svares: „Gak til Holstein og bliv vis!“ Følg hans gode Eksempel.

Hvorledes bar han sig da ad?

Han bar sig ad paa den Maade, som det foran er bleven fortalt, at han med Raad og Daad hjalp unge Mennesker, der havde Lyst og gode Evner til at komme paa Seminariet. Og saa slap han dem ikke paa Halvvejen. Nej, han forbedrede Lærernes Kaar, gjorde Skolelodderne større og byggede ny Skoler, hvor det tiltrængtes.

Bliver der gjort noget lignende nu om Dage, saa skal det snart kendes, at det ikke er manglende Lyst

til Lærergæringen, som er Grunden til de tomme Bænke paa Seminarierne. Men det er ganske ligefrem, fordi der nu skal mere end dobbelt saa mange Penge til at klare Udgifterne ved Opholdet der.

Mon der ikke skulde være saadanne Adelsmænd endnu, som har Sind og Evne til at træde i Holsteins Fodspor?

Det kan dog vist ikke fejle?

Det behøver jo slet ikke at være indskrænket til de Adelsmænd alene, som bor paa Herreborge.

„Thi Adel kan en Bonde være“.

Det sang Thomas Thaarup allerede i Slutningen af det attende Aarhundrede, da „Høstgildet“ blev fejret med „Hans og Grete“ ved Kronprins Frederiks Bryllupsfest 1790.

Det var det frigjorte, vaagnende Bondeliv, som der traadte frem paa Scenen.

Meget Vand er løbet i Stranden siden, og alt i Verden gaar op og ned. Men kendeligt har det dog været, at de Kræfter, som Grev F. A. Holstein var med til at frigøre og opelske i den danske Bondestand, har været ikke alene til Bondens, men til hele Samfundets Gavn.

Dette har givet sig Udslag i store Fremskridt, baade aandeligt og materielt, siden Hans og Grete fik Lov til at faa hinanden.

Lad os da vente det bedste fremdeles af deres Efterkommere i mange Led. Og lad os haabe paa, at de maa kende deres Besøgelses Tid og handle derefter.

SEYER MAHLING BEYER

OG HANS SOGNEBESKRIVELSER.

Ved

N. Nielsen.

 ag. Peder Grove Beyer fra Thy (1707—90) — i 47 Aar Sognepræst til Glumsø-Bavelse, i 29 Aar Provst for Tybjerg Herred — havde 21 Børn, og ældst i Flokken var han, hvis Navn er anbragt over disse Linier.

Seyer Mahling Beyer kom til Verden 11. August 1741 i Glumsø Præstegaard, afgik fra Slagelse Skole 1761, tog to Aar efter theologisk Embedseksamen og havde i tre Aar været Kateket ved Frue Kirke i København, dels Lærer ved dens Skole, da han af Universitetet 1768 blev kaldet til Præst for Bringstrup-Sigersted Menigheder ved Ringsted, — et Embede, han 1788 ombyttede med Egeslevmagle Sognekald ved Skelskør, hvor han 1797 efterfulgte J. Falck i Tjæreby som Provst for Vester Flakkebjerg Herred. 1835 fratraadte han begge Embeder, efterat Kong Frederik den Sjette mod al Sædvane havde givet ham — Jubellæreren, „den ældste Præst i Hs. Maj. Riger og Lande“ — Lov til at udpege sin Efter-

følger i Egeslevmagle, en Datterdatters Mand, hos hvem han døde 30. Maj 1840, henved 99 Aar gl.

Gamle Beyer har efter alt at dømme været en Mand, der vilde noget og saa frem efter. I „Biografisk Leksikon“ bemærker Personallhistorikeren A. Jantzen, at han var en uegennyttig Embedsmand, dertil almindelig afholdt som Præst, og at han forøvrigt er kendt ved slette Topografier over sine tvende Sognekald, — dem vi nedenfor skulle kaste et Blik paa.

Nogle Egeslevmagle-Bogen vedhæftede Meddelelser om Vester-Flakkebjerg Herred, tildels efter et ældre Manuskript og ganske i Smag med Topografierne, samt en Afhandling (1787) om Betleriets Afskaffelse (af Forfatteren selv omtalt i Bringstrup-Sigersted-Bogen) ere mærkeligt nok af Jantzen forbigaaede i Tausshed.

Provst Beyers Tale ved Holsteinborg Kirkegaards Indvielse (Decbr. 1817) foreligger ogsaa trykt, og maaske vilde andre literære Efterladenskaber komme for Dagen, om man ledte derefter.

BRINGSTRUP-SIGERSTED.

1791 udkom i Sorø „*En geographisk-historisk og oeconomisk, physisk-antiquarisk Beskrivelse over Bringstrup og Sigersted Sogne ved Ringsted*“, udgivet af Seyer Mahling Beyer paa egen Bekostning.

Bogen, der — i Henhold til Fortalen — havde ligget færdig i Manuskript fire Aar tidligere, er 230

Sider stor, smukt trykt efter de Tidens Maade, med Kort og Kobbere, og tilegnet „det højkongelige Universitet og Videnskabernes Societet i Kjøbenhavn“.

Forfatteren oplyser, at Sigersted (nu Anneks til Bringstrup) oprindeligt har været Hovedsogn, med Vrangstrup som Anneks, og at Fjenneslev (nu Anneks til Alsted) dengang var Bringstrup annekeret. Naar Omlægningen eller Omlægningerne har fundet Sted omtales ikke.

Om Bringstrup og Sigersted Byer hedder det, at de ere ældre end Haraldsted (ogsaa kaldet Kongens Haraldsted), Sorø og Alsted, hvilken sidste skal være stiftet af Absalon og opkaldt efter ham, — en af de mange uhistoriske Forestillinger, der tumles med og forbauser.

Forf. antager, at der fra Hærvig (Kallundborg) i fordums Tid har været Sejlads gennem Bringstrup Sogn ad Aaen forbi Sigersted og videre gennem Susaaen til Karrebæksminde, ja mener endog af Kalkmalerier i Sigersted Kirke at kunne slutte, at bemeldte Gudshus oprindeligt har været en Søfartskirke!!

Udsigten fra det højtliggende Sigersted over Skjolde-næsholm Skove mod Roskilde berømmes, ligesom Forf. bemærker, at der fra en af ham i Bringstrup Præstegaardshave opkastet Høj — og endda kun indenfor en Halvkreds — kunde tælles 18—20 Kirker.

Om Bringstrup Kirke — dens mærkelige Taarnstilling indbefattet — hører vi, at der i Mands Minde ikke havde været nogen Pengeblok, før en saadan blev opsat paa Beyers Tid, og at Forf. indvendigt paa Murene — formodentlig efter Tilladelse — havde ladet anbringe Fortegnelse over Stiftets Biskopper, Kirkens

Patroner og Sognepræsterne*). Nordøst for Kirken var der endnu Spor af en Kirkelade.

At der uden for Bringstrup, ved Toftekær, findes en ypperlig Kilde, som Tørken aldrig kan sætte ud af Virksomhed, blot den oprenses forsvarligt, hører ogsaa til det, som anføres.

Forf. meddeler endvidere, at Bringstrup og Sigersted Sogne vare skovfattige, som nu, men at Krat hist og her og Navnene paa tre af Bringstrup Marker mindede om Fortidsskove. Traditionen gik forøvrigt ud paa, at en anelig Skov tidligere havde staaet i Retning af Sigersted hen ad Skellerød til, en anden mellem Sigersted og Alsted, ligesom ældre Folk forsikrede, at der endnu i Huse og Gaarde var Tømmer, som hidrørte fra Egnens gamle Skove.

Vi hører ligeledes, at Bringstrup-Sigersted Sogne omkring 1787 havde 684 Indbyggere (264 gifte, 420 ugifte — 330 af Mandkøn, 354 af Kvindekøn), og at Dødelighedsprocenten var 2,6.

Mest interessant er Bogen ved sine Oplysninger om Beboernes Levevis og det bærende Erhverv, Agerdyrkning med tilhørende Kvægavl.

Forf. anmærker, at to Tredjedele af Gaard- og Husmænd i Bringstrup-Sigersted Sogne paa hans Tid sad ret lunt inden Døre, takket være Jordernes gode

*) Som Præster i Bringstrup-Sigersted før Beyers Tid anføres: B. P. Bruun (1584—1605), J. P. Tanning (1605—19), H. Thygesen (1619—63), S. Pedersen (1663—74), Chr. Glob (1674—89), B. Clausen (1689—1709), Mag. Chr. Rømer Aagaard (1710—36), Otto West (1736—54), og Peder Dankel (1754—68).

Beskaffenhed, det velordnede Landbrug, Fællesskabets Ophævelse, Herskabernes Velvilje, mildt Hoveri, Havedyrkning og hans egne Bestræbelser, navnlig i Oplysningens Tjeneste.

Om Bøndergaardene hører vi, at de i Almindelighed havde fire Længer, — for Velhavernes Vedkommende godt vedligeholdte, og at Stuelængen (Alhuset) var kalket udvendig.

I Portlængen, nærmest Gaden, var der Ko- og Faarestald, for at Kreaturerne lettere kunde komme ud til Gadekæret, det almindelige Vandingssted. Sidehusene vare indrettede til Lo, Lade og andet Behov.

Sjældnen havde den velhavende Bonde mere end én Stue, med lavt hængende Loft, malet Panel paa de mugne Vægge, utætte Vinduer og Lergulv. Det sidste havde dog i en enkelt Gaard maattet vige for Brædder. To velopredte Senge, en eller to store, jernbundne Kister samt en Jernkakkellovn dannede Bohavet. Som Prydelser optraadte Tintallerkener, befryndsede Haandklæder samt Billeder, de sidste fæstede paa Væggen, — og Renlighed var fremherskende overalt. En Dør førte ud til Køkkenet (Stegerset), som havde Skorsten.

I Reglen var der dog ovenfor Stuen et Rum eller Aflukke, der almindelig blev brugt til Spise- eller Pulterkammer. Kom det højt, stod der gerne en Seng eller Kiste, et Bord ell. lign. derinde.

Den fattige Bondes Gaard var oftest forreven og faldefærdig. Manden brød sig ikke om at lade Manglerne afhjælpe, en Følge af, at Herskabet kunde lade ham sætte ud naar som helst, og det er formentlig med Henblik paa denne Usselhed, at Forf. udbryder:

„Næppe bor Bonden nogensteds slettere i de danske og norske Stater end i Sjælland“.

Fattigbondens Kost svarede fuldt ud til det øvrige. Brød (mest af Bygmel) og Grød var toneangivende, og da navnlig den sidste, der gik igen ved alle Maaltider. Kød eller Flæsk kom sjældent paa Bordet, og den daglige Drik var Mælkevand.

„Med Bekostning og Besværlighed“ havde Forf. faaet Præstegaardsjorden udskiftet af Fællesskabet; men det betalte sig dog, efterdi han siden havde kunnet anvende Mergel („Jordmarv“), den han lovpriser i høje Toner. Hvis man saar graa eller mørk Havre i merglet Jord, bliver Afgrøden af den hvide Slags! — Mergelen bør dog anvendes med Maade, og har: minder om, at Sønnen vil komme til at bøde, hvis Faderen er uforsigtig. Den kan ogsaa bruges til at kalke med, hvilket Bønderne kalde „at svømme“.

Ved Siden af Mergling, havde Kratskoves og Buskes Rydning, skadeligt Vands Afledning, en bedre Inddeling af Markerne (hvilket Fællesskabets Ophævelse havde muliggjort), Stenes Oprydning og Afsankning, bidraget til, at Sognejordernes gode Beskaffenhed bedre kom til sin Ret, — og indirekte tillægger Forf. ogsaa den ny Landevej Betydning i saa Hen-seende.

Af Sædarter dyrkedes Rug, Byg, Havre, Boghvede, Ærter, Linser og Vikker.

Rugen kunde som oftest bære 8—9 Fold, og Forf. anmærker, at holstensk og Danziger-Rug ikke er at foretrække for den danske. Polsk Rug eller Vaarrug blev saaet paa Steder, hvor Vinterrugen var slaaet fejl. Højst fordærligt var det — som de gamle gjorde,

og mange endnu fremturede i — at saa Rugen sent, ja endog somme Tider først henad Jul. Den burde nedlægges ved Mikkelsdagstide for bedre at kunne slaa Rod og modstaa Vinterens Kulde.

Den almindeligste Kornsort var seksradet Byg, som ikke usædvanlig gav 10—12 Fold. Himmelbyg eller Thoresbyg forekom vel ogsaa, men brugtes kun til Gryn og Mel i Husholdningen. Dets Skal var tyndere end Seksradsbyggets, men Kornet skæppede ikke saa godt. En Art Risbyg, Forf. havde prøvet, kunde give 50—70 Fold under gunstige Omstændigheder.

Havre, som Beyer kalder den ringeste Sæd, kunde i Reglen give 8—12 Fold Afgrøde. Han nævner polsk og engelsk Havre, hvilke Sorter dog ikke ere at anbefale. Forf. har ladet brygge Øl af Havremalt med godt Resultat, har brugt Havremel til Brød, som ligeledes har svaret Regning, og mener forøvrigt, det er en Fordom, at Havre kun bør tjene Heste og Stude til Føde. Hvis man behandlede Havrejorden noget bedre, vilde det rigeligt betale sig.

Dyrkning af Hvede havde været forsøgt i Bringstrup-Sigersted Sogne; men da Hveden udmagrede Jorden, krævede megen Behandling, og Halmen ikke kunde maale sig med Rug- og Byghalm til Foder, ikke heller egnede sig til Tækkebrug, var man ophørt dermed. Forf. mener, at Hvedeavl kun egner sig for Herregaardene, som have rigelig Arbejdskraft (Hoveribønderne) til Raadighed.

Boghveden, der kan gro i daarlig Jord, er fordelagtig at dyrke. I gammel, opryddet Pløjeland giver den 40—50 Fold. Den bør saas meget tyndt, og Forf.

anbefaler at lade Rug følge efter Boghvede, hvilket vil have en rigelig Rugafgrøde til Følge.

Ærter blev saaede af alle, men kun til Husbehov. De rense og skørne Jorden, og Halmen er sund for Hestene. Baade gule (Kapsærter), graa og grønne Sorter vare forsøgte. De sidste holdtes paa Grund af Farven for mere kostbare end de øvrige og vare dertil mere frugtbare. Ærtemel, iblandet Rugmel, giver Brød, som er meget nærende for Folk med haardt Arbejde. Forf. bemærker, at jo tidligere Ærter saas om Foraaret, des bedre. De kunne give 30—40 Fold.

Hestebønnen, der under gunstige Omstændigheder giver 50—60 Fold Afgrøde, er meget nærende for Husdyrene, som æde den med Begærlighed. Dens fortrinlige Mel kan ligeledes blandes i Rugmelet til Brød; men da den modnes sildig, og Markfreden især svigtede om Efteraaret, havde Bønderne helt opgivet at dyrke den.

Linser og Vikker dyrkedes som Hestefoder; men efter Forf. Mening ere de ogsaa tjenlige til Menneskeføde.

Sennep blev kastet paa Grøftekanterne, hvor den Aar efter Aar fornyede sig selv.

Humle stod ikke paa Listen over Nytteplanter, da Rafter var alt for kostbare i den træfattige Egn, og Tobaksavl havde Forf. uden Held søgt at interessere Befolkningen for.

Om Kløver bemærkes, at den vilde kunne saas med Fordel, især da Udskiftningen for største Delen var tilendebragt, men at Bønderne paa Grund af manglende Hegn ikke havde turdet vove det af Hen-

syn til de mange Faar og Svin, der gjorde Markfreden mere end tvivlsom. En Bonde var der dog, som avlede Kløver i Overflødighed (og følgelig maa have havt Hegnene i Orden), Christen Jacobsen fra Sigersted, der ogsaa andensteds i Bogen omtales som et Mønster til Efterfølgelse. Christen Jacobsen solgte meget Smør, ligesom han fedede Kalve og Svin med det rigelige Mælkeudbytte, Kløverfodringen indbragte.*)

Af Enghø blev der avlet 16—20 Læs pr. Gaard. Selv havde Forf. inden Fællesskabets Ophævelse kun avlet 12—16 Læs, medens han siden — efter Overrisling om Vinteren — havde faaet Udbyttet bragt op til 40—50 Læs. Han anbefaler at salte Høet, fordi det bevarer sin Duft derved og gør Kreaturerne trivelige.

Hør og Hamp var meget i Vælten, og Forf. anmærker, at det hjemmeavlede Hør fuldt ud kunde maale sig med det udenlandske. Selv den fattigste Husmand lagde Vind paa Høravl, og det kgl. Landhusholdningsselskab opmuntrede dertil. Uheldigvis blev Hørren tidligere tørret i Bagerovnene, en Fremgangsmaade, der havde hyppige Ildebrande til Følge; men paa Beyers Tid var det Skik at opkaste Grave ude paa Marken til dette Brug.

Med Havedyrkningen og dens Udbytte er Forf. jævnt tilfreds, hvorvel han indrømmer, at Træfrugtavlens aldeles tilsidesættes. Kartoffler, Gulerødder, Pastinakker, Kaalrabi, Roer, Løg, Hvid- og Grønkaal flore-

*) Knap en Menneskealder før Beyer skrev, var Rødkløveren ukendt i Danmark. I Henhold til Optegnelser af Friis blev den første Gang saaet her til Lands i Aaret 1757 paa et Jordstykke, som hørte under Hørsholm Slot.

rede, og heldigvis kunde en Del Havesager afsættes med Fordel. Kommen indbragte endog saa meget, at mange kunde betale Ekstraskatten dermed.

Forf. klager over det uheldige i, at mange holdt flere Kreaturer, end de kunde føde, og at Dyrene gik for længe ude om Efteraaret. Hestestaldene vare i Almindelighed slet indrettede, Gulvene ujævne og Dørene alt for lave og smalle, saa Dyrene uundgaaelig maatte støde sig, naar de gik ind eller ud. Ogsaa Ko- og Faarestaldene var utilfredsstillende i enhver Henseende.

Om Hestene bemærkes, at de vare temmelig store og tjenlige til Krigsbrug.

En trykt Afhandling om Faareavl hørte til de Smaabøger, Beyer jævnlig gav Kirkegængerne med hjem efter Gudstjenesten. Bøgerne blev skænkede af brave Mænd, for saa vidt han ikke selv anskaffede dem paa egen Bekostning.

Om Fiskeri skulde man synes, der ikke kunde være synderlig Tale i Bringstrup-Sigersted Sogne, og dog meddeler Forf., at der blev fanget en Mængde Krebs i Aær og Tørvegrave, for en Del af kraftig Type, nogle endog som smaa Hummere. Beyer lod i Præstegaardsmarkens nederste Ende grave to Fiskedamme, hvilke han besatte med Karudser og Aborrer. Han bemærker, at Bønderne i Regelen ikke havde Smag for Ferskvandsfisk. Fangede de nogle, solgte de dem hellere end at spise dem.

Lejlighedsvis hedder det om Brasenen i Tuel Sø ved Sorø, at den næppe har sin Lige i Landet. Vægten kunde naa op til 7 kg. pr. Stk.

I Afsnittet om Husflid anmærker Forf., at Klæder, Dynevaar og Linned tilvirkedes i Hjemmene, hvor

Husmoderen med Piger og Børn kartede, spandt og vævede saa trofast de lange Vinteraftener igennem, at der — efter Fradraget af eget Forbrug — ikke sjælden var Vadmel, Lærred, Hvergarn, Sækketøj o. s. v. at sælge. Mandfolkene Skudsmaal er derimod ikke godt. Karlene og Drengene drev Fritiden hen, skammede sig ved, hvad de ansaa for Kvindearbejde, ja skulkede endog, naar der var Tale om at skære, hugge, snedkre, binde Halskobler, Kurve o. lign.

Udensogns Betlere vare de fattige Bønder til stort Besvær. Formodentlig har man haft nok i sine egne, med mindre der skiftedes saaledes, at Tiggerne fra A. Sogn efter Overenskomst hjemsøgte B., fra B. Sogn C. o. s. v.

Om Betleriets Afskaffelse skrev Beyer forøvrigt, som tidligere berørt, en Afhandling der udkom i Aaret 1787.

Hvad en Herremand kunde tillade sig i det 18. Aarhundrede er Skjellerød et slaaende Eksempel paa.

Da Kancelliraad Neergaard, som Fader før ham, forgæves havde anstrenget sig for at bringe Byen paa Fode, lod han uden videre de genstridige udjage og nye Beboere indkalde i Stedet — tilsyneladende med godt Resultat. I hvert Fald siger Beyer om Folkene paa hans Tid, at de ere velhavende, ligesom han roser dem for Skikkelighed og Sædelighed, — en Ros, han forøvrigt udstrækker til alle Sognebeboerne, idet han bemærker, at der i mange Aar ikke havde været døbt noget uægte Barn i Sognekirkerne.

En stor Del af Bogen beretter i Skrift og Kobbere om Forf. antikvariske Undersøgelser. Her synes Manden at have haft en Kæphest, og uheldigvis var Eggenen rig paa Øvelsesmateriale. Ja, uheldigvis! Thi hvis Arkæologen V. Boye havde Ret i, hvad han engang udtalte til den, som skriver dette, at Kong Frederik den Syvende „gik og rodede,“ vil Beyer næppe kunne opnaa et mildere Omdømme, hvormed tillige er sagt, at disse Mænds og mange andres ukaldede „Roderi“ har været Oldforskningen til ubodelig Skade.

I et vidtløftigt Sprog og uden synderlig Plan berettes om Jordhøje, Begravelser, Offer og Tingsteder, nogle omsatte med en til to, andre endog med tre Kampestenskrede, — saa det ikke altid er let at fatte Meningen eller at skelne det ene fra det andet.

Undersøgelsesmethode er der næppe Antydning af; men lad os et Øjeblik dvæle ved Resultaterne.

I en Jordhøj tæt udenfor Bringstrup blev fundet en Mængde Sager, mest Smykker af betydelig Værdi, som alle opregnes, og desuden Skelet og Urne. Beyer vil vide, at en Dronning er bleven jordet her, og slutter, at hun har været gift med Sigurd Ring, som grundlagde det nærliggende Ringsted! Skelettet blev optaget stykkevis og begravet paa Bringstrup Kirkegaard.

Nordøst for Bringstrup laa tre andre Jordhøje, som Forf. ogsaa forgreb sig paa. Her fandtes en Stridsøkse tilligemed andre Genstande, ogsaa en Del Urner, i den ene tillige en Kampestenshvælving (Jættestue?).

Nord for Ørslev, ved de saakaldte Thors Agre, kom en Præstebegravelse for Dagen! Udbyttet var nogle Urner samt en kunstig forarbejdet Jernkniv.

Som man ser, er Forf. aldrig i Tvivl om, hvorledes et Gravfund skal forklares, — i stærk Modsætning til Nutiden, der uvilkaarlig studser ved at høre, at hist er det en Smede- eller Skomagergrav, her en Skipper- eller Offerpræstegrav, man har for sig.

Syvhøjene ved Svendstrup maatte afgive en Mængde Urner og andet Gravgoods. Urnerne vare enkeltvis dækkede med flade Graasten.

I nogle Høje ved Englerup blev der fundet „fire artige Offerknive“, ubdragelige Kendemærker paa, at en Offerpræst af høj Rang — eventuelt Kong Sigers Hofgode — havde hvilet her. Graven inde-sluttede bl. a. en gammel Guldmønt med en Stjerne paa den ene Side og et Hoved med Hjelm (Minerva?) paa den anden.

Der omtales ligeledes et mærkværdigt Offersted i Lammemose, hvor der henlaa en 6 Alen lang, 1 Alen bred og $1\frac{1}{2}$ Alen tyk Sten, som gav en besynderlig fin Klang, naar den blev anslaaet.

I Egnen omkring Sigersted stedfæstes en Mængde forhistoriske Lokalteter, bl. a. den Høj, hvor Hagbard blev hængt. Forf. anmærker, at den nederste Stump af Galgen for Aar tilbage var opgravet her. Med Beliggenheden af Hagbards og Signes Hvilested er han ligeledes paa det rene. I Højen dér havde en Bonde fra Fjenneslev engang fundet en Kobberkedel.

Forf. mener ogsaa at kunne paavise Stedet for Signes Jomfrubur og den Brønd, i hvilken hun ned-kastede sine Kostbarheder, inden hun stak Jomfruburet i Brand.

I Kong Sigers Gravhøj tæt udenfor Sigersted havde Forf. ogsaa „rodet“. Hvor kunde det være andet?

— Oven paa Højen laa en stor, flad Sten, som blev afvæltet ved Bøndernes Hjælp, og i selve Højen blev fundet en Spore med stort Hjul, Kongens Stridsøkse, Hægten til hans Kappe, hans Kaardeklunge, Kaardeknapp m. m.

En nærliggende Forhøjning i Jordsmonnet maatte afgive en usædvanlig stor Hestesko, nogle Hesteben og Hestetænder, og Forf. skriver i fuldt Alvor om Resterne af Kong Sigers Hest, som han mener at have fundet her!

Stenen fra Kong Sigers Grav — siden ituslaaet og brugt som Afvisersten paa den ny Landevej — skal have haft en tildels ulæselig Indskrift i Runer, og — Fantasien boltrer sig atter. Forf. vil forøvrigt ogsaa have set en Runesten i Sandby Kirkemur, en anden i Alsted Kirkemur, en tredje ved Veterslev Bro o. s. v. Om han har Ret, maa Oldgranskerne dømme.

Bogens sidste 37 Sider indeholder en Beretning eller „tragisk Fortælling“ om Kong Siger og Tildragelserne ved Sigerstedhoffet i de Dage, da Hægbard og Signe gik i Døden. I al sin naive Omstændighed — og med forudgaaende Personliste — har Skildringen et stærkt dramatisk Sving, uden Tvivl en Følge af, at Digteren Johannes Evald og Forf. vare Tidsfæller.

EGESLEVMAGLE.

1820 udkom „*En Antiqvarisk og Statistisk Topographie over Egitzlefmagle Sogn*“, trykt hos Peter Magnus i Slagelse. Bogen, der er tarvelig udstyret, uden Kort og Billeder, og tilegnet Etatsraad Peter Johansen de Neergaard til Gunderslevholm m. fl.

Herregaarde, har et vist affældigt Præg. Intet Under forøvrigt, da Forf. paa den Tid var stærkt oppe mod de Firs.

Beyer mener, at Egeslevmagle har Navn efter en vis Egidius paa Dansk Gjødesen, som formentlig allerede paa Kristi Tid, maaske før, havde nedsat sig paa Egnen. Stedet har været bevokset med Løvskov, — deraf Stavelsen *lef* eller *lev* (!), og Endelsen *magle* (*stor*) som senere er vedføjet, har havt til Hensigt at udhæve Navnet over for det nærliggende Egeslevlille.

Efter at have ofret Sørøveren Egidius — eller hvad han nu var — en Del overflødige Pennestrøg, gaar Forf. under alle Haande Sidespring over til at omtale Sognets Byer paa hans egen Tid. Vi hører da, at Egeslevmagle havde 19 Gaarde (deraf 10 udflyttede) og 10 Huse med Jord, 40 uden Jord; Frankerup 9 Gaarde og 4 Huse med Jord, 4 uden Jord; Baadslunde 7 Gaarde og 8 Huse med Jord, 10 uden Jord; Hesselby 6 Gaarde og 8 Huse med Jord, 8 uden Jord. Smidstrup — der ligger tæt opad Skelskør — 5 Gaarde og en Del jordløse Huse (Antallet nævnes ikke); Egeslevlille 9 Gaarde, af hvilke de 5 hørte under Tjæreby Sogn. Om Husenes Antal faa vi intet at vide.

Skylden for, at Byen er delt mellem Egeslevmagle og Tjæreby Sogne paahviler efter Forf. Anbringende Sjællands første Biskop efter Reformationen Peder Palladius.

Af Smidstrup By brændte 2 Gaarde og 24 Huse i Aaret 1805. Hustomterne overlod Ejeren af Borreby, General Castenschiold, til Skelskør mod at faa et øde Vænge af en Tønde Lands Størrelse i Bytte. Mageskiftet blev ordnet, for at Købstaden kunde faa Plads til at udvide sig ad den Kant.

Af Sognets 50 Gaarde hørte 23 under Gjerdrup, 8 til Kommunitetet, 3 til Universitetet (der ligeledes ejede Kirken), 3 til Holsteinborg, 6 til Borreby og 7 til Basnæs.

Det kontribuable Hartkorn udgjorde 572 $\frac{1}{2}$ Td. og Udskiftning havde fundet Sted i Aaret 1785. Fremdeles hører vi, at Sognet havde to Vejrmøller, en paa Kanehøj og en ved Smidstrup.

Over hundrede Aar før Beyers Tid havde der ved Aaen paa Frankerup Mark ligget en By (med Vandmølle), kaldet Højstrup. Ved dens Nedlæggelse efter Ildsvaade blev 14 Tdr. Land af Jorderne overdragne til Egeslevmagle Degneembede; men da Degnen frivillig gav Afkald, fordi de laa alt for langt borte, blev de Præstegaarden tillagte.

Om Herregaarden Gjerdrup meddeles, at dens Hovedbygning oprindelig var opført af Sten fra Egnens gamle Kirkelader, dem Ejeren havde opkøbt og betalt med 20 Kroner pr. Stk., — og om Herregaarden Lyngbygaard, at den er opført paa Jorderne fra en Bondeby, Lyngby, som Svenskerne afbrændte 1658.

Hvad Forf. iøvrigt anfører om disse Herregaarde, er uden al Interesse, saa meget mere, som deres Historie er vel kendt ad andre Veje. At Gjerdrup i det 17. Aarhundrede midlertidig har tilhørt Sognepræsten i Hyllested, Mag. Grubbe eller Gruble, gift med Kansler Vinds Datter, har jeg dog ikke set opgivet andensteds, og lad mig sige det straks: Beretningen maa udelukkende henstaa for Hr. Beyers Regning. I Kammerraad A. Jacobsens Fortegnelse over Hyllested Præster forekommer Navnet ikke.

1818 havde Egeslevmagle Sogn 952 Indbyggere (376 gifte, 576 ugifte — 441 af Mandkøn, 511 af Kvindkøn), og Forf. anfører, at Dødelighedsprocenten nøjagtig svarede til den for Bringstrup-Sigersted opgivne.

Til Egeslevmagle Præstegaard — brændt 1540 — hørte paa Beyers Tid 110 Tdr. Land, af Hartkorn 17 $\frac{1}{2}$ Td., en ypperlig Tørvemose og et do. Græsvænge, en forhenværende Gadeplads, som Præsten Hans Christophersen 1629 havde afkøbt Bylaget for — en Tønde Øl! Den store Have var vel beplantet med gode Frugttræer og forsynet med en vandrig Fiskedam.

I Egeslevmagle rummelige og vel vedligeholdte Kirke var Altertavlen — forestillende Kristi Lidelse — af Snitværk og havde Fløjdøre. Sagnet vilde vide, at den 3—400 Aar tidligere var funden om Bord paa et Skib, der strandede ved Skelskør. Under Koret var en aaben Begravelse, og paa Korvæggene havde Forf. — ligesom i Bringstrup — ladet anbringe en Fortegnelse over Stiftets Biskopper, Kirkens Patroner og Sognepræsterne *). Herredsprovsterne **) vare ogsaa tagne med.

*) Af Præster i Egeslevmagle før Beyer anføres: H. Ibsen (—1562), M. Hansen (1562—85), N. Lauritzen (1585—89), Chr. Nielsen (1589—92). J. R. Bang (1592—1602), H. Christophersen (1602—35), C. N. Sandberg (1635—57), J. Motzfeld (1657—76), M. B. Draghardt (1676—85), C. G. Sandro (1685—1703), A. T. Toxverd (1703—29), H. Fleischer (1729—53), S. Seval (1753—59), Fr. Horrebow (1759—62) og M. A. Faber (1762—87).

**) Som Provster i Vester-Flakkebjerg Herred før Beyer opgives: H. Lund, Magleby (1610—31), Mag. N. Villashøi, Skelskør (1631—42), Mag. J. Pedersen, Hyllested (1642—49), Ebbe Brun, Gimlinge (1649—71), Mag. M. Christ (?),

Kirken havde tidligere havt Uhr*), men det var nedtaget. Af dens to smukt lydende Klokker var den største fra 1407 og havde en Indskrift paa Munkelatin. Sagnet gik, at den var kommen til Verden ude paa Bymarken, og at en Fru Thite fra Egeslevmagle under Støbningen var kommen til Stede og havde kastet et helt Forklæde fuld af Sølvpenge i Malmen, hvilket havde den skønne Klang til Følge.

Søsterklokken bar Aarstallet 1520 og en latinsk Indskrift.

Kirkegaarden var smukt beplantet og en af de bedst vedligeholdte paa Egnen. Beboerne havde da ogsaa til Stadighed en Mand til at passe den.

Forf. anmærker, at Kirkeladens Grundsten endnu vare synlige vest for Kirken.

Paa Beyers Tid var der Skoler i Egeslevmagle og Smidstrup, hver med to Klasser og Hverandendagsundervisning, dog ikke om Sommeren, da Lærerne og ældste Klasse havde en ugentlig Fridag. Desuden blev der engang ugentlig om Vinteren holdt Aftenlæsning — en Slags Aftenskole — for den konfirmerede Ungdom af begge Køn. Dele af Lærebog og Bibelhistorie samt nogle Salmevers blev gennem-

Hyllested (1671—72), J. Motzfeld, Egeslevmagle (1672—76), Mag. J. Kofoed, Magleby (1676—91), Mag. N. Holgersen, Ørslev (1691—1711), Henrik Hirnklov, Magleby (1711—17), Mag. H. Olivarius, Ørslev (1717—53), P. Edv. Friis Skelskør (1753—69), J. Holger Olivarius, Ørslev (1769—74), Mag. M. A. Faber, Egeslevmagle (1774—87), og J. Falck, Tjæreby (1787—96).

*) Hyllested Kirke var den eneste i Herredet, som havde Sejerværk. Da Beyer skrev, var det nylig istandsat efter at have været ude af Virksomhed i længere Tid.

gaaede, hvorefter Læreren oplæste Stykker af Bøger, om Agerdyrkning, Humle- og Træfrugtavl, Fædrift, Staldfodring m. m. Det hele afsluttede med Bøn og Sang, og Forf. meddeler, at han ofte har bivaanet Aftenlæsningen med Fornøjelse.

Omkring Hundredaarskiftet søgte Beyer at interessere Ungdommen for Husflid og fandt Støtte hos Kaptain, Commerceraad Qvistgaard *), siden hos Enken, der aarlig gav 50 Rigsdaler til Indkøb af Materiale og Værktøj. Man anskaffede Hør og Hamp til Forfærdigelse af Seler, Grimer, Dækkengjorde og Uldnet samt Staaltraad til Hægter o. s. v. Fruen gav Hasselkæppe og Vidjer til Sold, Kurve o. lign., og alt artede sig saa vel, at der ved Foraarsauktionen over det forarbejdede kunde indkomme et halvt Hundrede Kroner i vore Penge, som henlagdes til kommende Vinters Indkøb af Materiale og Lys. Paa Auktionsdagen lod Fruen endvidere uddele Økser, Hamre, Knibtænger, Save, Stemmejern, Knive o. s. v. til de mest fremmelige blandt Kursusdeltagerne.

Arbejdet holdt ved en Del Vintre igennem under Lærer Petersens kyndige Tilsyn, ligesom Haandværkere bleve betalte for at undervise i Rebsnoning, Træskomageri o. lign. At Landhusholdningsselskabet satte Pris paa Virksomheden, kan skønnes deraf, at det først hædrede Petersen med en Sølvmedalje, siden med et Sølvbæger (med Indskrift) af 50 Rigsdalers Værdi.

I Begyndelsen blev Husflidsskolen forestaaet af et Udvalg, bestaaende af Sognets gode Mænd; men

*) Falden i Træfningen ved Køge 29. August 1807.

da Enkefru Qvistgaard giftede sig med Etatsraad Neergaard til Gunderslevholm, og Udvalget svigtede, blev Hovedbyrden kastet over paa Beyer, der sammen med Lærer Petersen vedblev at arbejde ufortrødent, skønt det øjensynlig gik ned ad Bakke med Interessen. Naar Virksomheden ophørte, meldes der intet om.

Inden Fru Qvistgaards Afrejse fik hun Lejlighed til at skænke Sognet et 9 Fags Hus, oprindeligt bygget af Justitsraad Qvistgaard til Gjerdrup for det rybergske Spindeselskab (under Kongs Fabrik), som paa dette Tidspunkt var ude af Virksomhed.

At Fruen fortjente den Ros, Forf. yder hende, synes uomtvisteligt, og det samme var Tilfældet med hendes anden Ægtefælle, omtalte Etatsraad Neergaard, om hvem det hedder, at han var en indsigtfuld og billigtænkende Mand, der gjorde nogle af Gjerdrup Hovbønder til Selvejere, skaffede dem billige Penge og sørgede for, at Hoveri og Landgilde blev nøjagtig bestemt.

Derimod er Beyer ikke tilfreds med Bønderne. Han klager over, at Forordning af 25. Juni 1790 om skadeligt Vands Afledning tilsidesættes, at Markerne ikke bliver rensede for Sten o. s. v., og foreslaar, at der ansættes en Markforvalter til at mønstre det hele. Tørvemoserne, Digernes Beplantning og Markfreden kunde han maaske ogsaa have Indseende med.

Sognet var rigt paa fortrinlige Moser, og Beyer bemærker, at han lærte Bønderne at ælte Tørv, en Fremgangsmaade, som tidligere havde været ukendt paa Egnen.

Mergelen („Jordmarven“) faar ogsaa sin Lovtale

her. Hvad Sædarterne angaar, henviser Forf. til Bogen om Bringstrup-Sigersted, idet han tilføjer, at St. Hansrug giver lyst og velsmagende Brød, at Vikkehavre er fortrinlig til Staldfoder, og at Rapsen kan yde 80—100 Fold, om den lykkes.

For Havedyrkningen bliver der efter Forf. Mening gjort alt for lidt, uagtet det kgl. Landhusholdnings-selskab stadig opmuntrer dertil. Bønderne betragte nærmest Sagen med Ligegyldighed. Han henviser til, at Greven paa Holsteinborg lønner en duelig Gartner til om Foraaret at tilse, besaa og beplante Haverne, beskære Frugttræerne m. v., hvilket har havt til Følge, at Grevskabets Bønder udmærke sig ved veldyrkede og beplantede Haver.*)

Fattigvæsenet ofrer Forf. en vidtløftig Omtale, formodentlig af den Grund, at han som Medlem af og Regnskabsfører for Fattigkommissionen har havt rig Lejlighed til at sætte sig ind i Enkelthederne.

Man gik i Egeslevmagle frem efter Forordning af 5. Juni 1803 og delte Sognets Trængende (ialt 20—30) i hele og halve Fattige. Hver af de første fik (aarlig?) 4 Skæpper Mel (til Brød), 1 Skp. Gryn, 1 Skp. Malt, $\frac{1}{2}$ Skp. Ærter, 4 Pund Smør, 4 Pund Flæsk, 4 Pund Ost og 3 Mark (1 Krone) i Penge; hver af de sidste det halve heraf, dog 2 Mark i Penge. For „Vanvittige“ var Portionen dobbelt. I Sygdomstilfælde bleve Fattiglemmerne ogsaa hjulpne paa anden Maade.

Fattigforstanderne indsamlede Naturalierne hos Bønderne i Henhold til Forsørgelsesplanen. Hver Gaardmand ydede almindeligvis 1 Skp. Mel, 1 Skp. Gryn,

*) Lige ned til vore Dage synes Grev F. A. Holsteins Omsorg for Havedyrkningen at kunne spores paa Egnen.

$\frac{1}{2}$ Skp. Malt, 1 Fjerdingskar Ærter, 1 Pund Smør, 1 Pund Flæsk, 1 Pund Ost (aarlig?) samt et Læs gode Tørv à 400 Stk. Husmændene gav aarlig 2,3 eller 4 Mark, alt efter Formue og Lejlighed, hver Tjenestekarl 1 Mark, hver Tjenestepige 8 Skilling, og Kirkeblokken stod inde for Resten.

Beyer klager over Vanskelighederne ved at skaffe de Fattige Husly og anmærker, at han efter kgl. Bevilling af 10. Decbr. 1818 havde faaet Tilladelse til at lade et Fattighus til 10—12 Personer opføre paa Præstegaardsmarken. Mod Slutningen af Aaret 1820 var Planen ganske vist endnu ikke realiseret; men Forf. ser Fremtiden i Møde med Frimodighed.

Om Oldforskning mæler Egeslevmagle-Bogen — Titelen fraregnet — mærkeligt nok ikke et Ord, hvad Grunden saa end kan være. Helt utænkeligt er det jo ikke, at den vidtløftige Provstegerning har kølnet Interessen. Kan ogsaa hænde, at intet har foreligget, eller at Virkeomraadet har været gennempløjet, inden Forf. kom til Stede.

HØSTSKIKKE

I SIDSTE HALVDEL AF FORRIGE AAR-
HUNDREDE.

Af

L. Christensen.

aar vi tænker os godt to Menneskealdre tilbage i Tiden, er det vel for de unge som at tænke sig langt tilbage i Fortiden, og dog er det ikke længere, end at vi, som nu er gamle, naar vi vender Tanken tilbage til den Tid, da vi var Skolebørn, kan se Tiden lyslevende for os med al dens Skik og Mode.

Hver Tid har sin Mode, og hver Egn har sin Skik, og begge forandrer sig bestandig. Men Moden vender stadig tilbage efter kortere eller længere Tids Forløb, saaledes at hvad der før var Mode bliver Mode igen, medens Skikkene og navnlig Høstskikkene ogsaa forandres, men de vender ikke tilbage. Det er særlig Høstskikkene her paa min Hjemegn i Sydvestsjælland som skal betragtes, men de har vel været meget lig Skikkene andre Steder i Landet.

Naar Høsttiden nærmede sig, var det Skik, at alt andet Arbejde skulde være til Side, saaledes at det

kunde hvile i hele Høsttiden. Maskinerne havde man ikke travlt med at efterse og istandsætte, for Mejeredet og Haanddriven og en enkelt upraktisk Hesterive af Træ var hele Maskineriet. Men saa skulde der selvfølgelig ogsaa meget mere menneskelig Arbejds-kraft til. Denne var ogsaa til Stede paa Landet i rigeligt Maal, for ikke at sige til Overflod. Foruden det faste Tjenestetyende, Karle, Drengene, Piger og faste Husmænd, som der var paa enhver Gaard, var der mange Landarbejdere, som var beskæftigede med Mergelgravning, Dræningsarbejde, Skovarbejde, Teglværksarbejde og lignende. Saadanne Arbejder stand-sede altid i Høstens Tid, mens Arbejderne deltog i Høstarbejdet. Desuden var der en hel Stab af Lands-byhaandværkere, Skræddere, Skomagere, Vævere, Tækkemænd og Træskomænd, som nu næsten alle er forsvundet fra Landet, samt Smede, Tømrere, Hjul-magere og Sadelmagere, som ganske vist endnu findes paa Landet, men nu sjældent tager videre Del i Høstarbejdet. Alle disse nedlagde Professionen, naar Høsten begyndte, og deltog i denne, indtil den var sluttet. Man vil saaledes se, at der var ingen Man-gel paa Høstarbejdere.

De løse Arbejdere og Haandværkerne kunde i Høsttiden tjene en ganske god Løn og mange gode Høstgilder uden at skade deres Haandværk eller andet Arbejde. Det var almindelig Skik, at enhver, der havde hjulpet til i Høsten blot et Par Dage, havde tjent Høstgildet. Det faldt aldrig nogen ind at for-lange noget Haandværksarbejde udført i Høsttiden. Denne optog alt og alle.

Naar en dygtig Karl blev sat ud at meje med 4

a 5 Mand efter sig, kunde de meje omtrent lige saa meget som en Mejemaskine, men saa skulde der, dersom det var Vintersæd, lige saa mange Bindere og endda en Del „Opnegere“ til, saa det var en betydelig Styrke, der skulde til for at udrette det Arbejde, som i vore Dage besørges af en Mand og et Par Dreng.

Der er skrevet meget om den Glans og Poesi, der var over Høstgildet i Fortiden, med Leens Klang og Høstfolkernes glade Latter, fremfor nu med Maskinernes Snurren og Klappen. Der er maaske noget om det, men mange Ting tager sig bedst ud paa Afstand, saaledes ogsaa her. Naar Mejerne havde svinget Mejeredet fra Morgen tidlig til Sol gik ned, selvfølgelig Spisetiderne undtagne, saa maatte de ofte lien og binde, hvad Pigerne i Dagens Løb havde neget op, saa det blev tidt langt ud paa Natten, før man blev færdig til at gaa hjem og faa sin Mælkegrød til Nadver og lægge sig til Hvile for at samle Kræfter til den næste Dag, der helst skulde gaa omtrent paa samme Maade. Ingen vil forundres, om disse Mennesker ikke kunde faa Øje paa Glansen og Herligheden ved det hele, naar de udasede og trætte af Sliddet lagde sig til Hvile om Aftenen, og stive og ømme i Lemmerne begyndte paa det samme om Morgen. Hermed skal det paa ingen Maade være sagt, at der var Ulyst eller Ugidelighed overfor Arbejdet, for dette gik altid med Liv og Lyst. Var nogen end saa øm i Lemmerne, at han næppe kunde røre sig, blev det altid taget fra den gemytlige Side, og man trøstede sig med, at det forsvandt efterhaanden ved Øvelsen, naar bare man hængte godt i, det

var en gammel Erfaring, som man vidste skulde nok slaa til. Var En bleven øm over Lænderne, skulde han „trædes for Lændepine“ af en dertil egnet Person, var han bleven „trøv eller rusten i Halsen“, skulde han have en ekstra god Bygsnaps (Kornbrændevin), og kunde det ikke virke, skulde han hælde lidt brændt Bly i Halsen, saa skulde det nok lindre, og mange andre lignende gode Raad, som ofte var af en saa ufin, for ikke at sige sjofel Art, at de ikke egner sig til at gengives her; men hele Styrken tog sig en grundig Latter, selv om Vittighederne var baade gammelkendte og forslidte. Der var ingen der havde nogetsomhelst Begreb om Normalarbejdsdag eller bestemt Klokkeslet til Fyraften, man blev ved, til man kunde faa en passende Afslutning paa Dagens Arbejde, enten saa det blev Klokken 8 eller 11, og der var aldrig nogen, der følte sig forurettet derover. Dette var dog kun i Høstens Tid; paa andre Tider af Aaret arbejdede man fra Sol stod op til Sol gik ned, og i de korte Dage saalænge man paa nogen Maade kunde se at udrette noget nyttigt.

Naar man siger, at de gamle Tider var bedre end de ny, saa siger man ikke dette af Visdom, siger en gammel Vismand, men man er alligevel tilbøjelig til at mene, at denne gamle Skik og Arbejdsfordeling var mere hensigtsmæssig, end den senere blev, og ikke saa lidt bedre end den nuværende, idet der var noget at fortjene paa alle Tider af Aaret. Og dette var ligesaa nødvendigt dengang som nu, da Arbejderne sjældent er i Stand til at spare saa meget i de gode Arbejdstider, at de kan have det nogenlunde godt i de daarlige. De sagde dengang ligesom nu: naar

vi skal spare, naar vi har noget, og spare, naar vi intet har, saa skal vi spare altid.

Hvad den daglige Levemaade angaar, var det endnu ikke blevet Skik, at den i Høstens Tid skulde være synderlig bedre end paa andre Tider af Aaret. Noget rigeligere med Gammeltøl og Brændevin hørte jo til, og den Dag, man begyndte paa Rughøsten, vankede der enten Kødsuppe eller Risengrød til Middag, og den Dag der blev mejet og bundet Hvede, stod den paa Pandekager til Middagten; men ellers var der ingen videre Forskel. Høsttiden varede under normale Forhold noget længere end i Nutiden, og selv om Regnen standsede Høstarbejdet, blev der meget sjældent taget fat paa andet Arbejde, før Høsten var tilende. Saalænge Regnen faldt, var det ofte vanskeligt at skaffe Arbejde til Mandskabet; de maatte ind i Lo og Lade og lave Høstbaand, og dette betragtede de unge som Sjøv og Kommers og de gamle som en Behagelighed for de stive Lemmer, og de spejdede jevnlig ud af Lolemmen for at se, om der var Udsigt til, at det trak op til en lang Middagssøvn. Saasnart Regnen var forbi, blev Mandskabet sendt i Marken, Mændene med Mejeredet og Pigerne med Riverne for at rive Slod, indtil det blev tørt til at nege op.

Saaledes formede det daglige Høstliv sig i 50erne og 60erne, men som Tiden gaar, forandrer Skikkene sig næsten umærkeligt, og omkring ved 1870 tager Forandringerne mere Fart. Paa Grund af de da begyndende gode Tider for Landbruget, bliver meget gammelt kasseret og erstattet med ny hensigtsmæssige Forbedringer.

Det var almindelig Skik, at Husmænd, Indsiddere og Smaahaandværkere, som ikke holdt Køretøj, fik den fornødne Kørsel udrettet uden Udgift af kontante Penge. Gaardmændene betingede sig blot nogle enkelte Høstdage for saadan Villighed, og ofte gav de dem alligevel den almindelige lille Dagløn. Naar Høsten var tilendebragt hos Bønderne, søgte de fleste løse Arbejdere til Herregaardene, som altid var langt tilbage, og der var de meget velkomne. Førend Høstmaskinerne kom frem, skulde der en saa stor Arbejdsstyrke til at drive en Herregaard, saa disse modtog alt, hvad der meldte sig.

Arbejdsmaaden, saavel som Sædens Behandling paa Marken, var endnu omtrent den samme som havde været Skik og Brug langt tilbage i Tiden. Der var mere Omhu og Paapasselighed med, at intet gik tilspilde, ialtfald i de mindre Landbrug (paa Herregaardene var det vist ingenlunde bedre end i den ny Tid). Enhver Mejer satte en Ære i at kunne lægge en smuk Skaar; dersom nogle enkelte Straa med Aks paa var undgaaet Leen, blev de omhyggelig taget, naar Mejerne gik tilbage for at tage en ny Skaar. Det var en stor Skam, dersom nogen kunde sige, at der var „mange, der knejste efter Mejeren“. Naar Sæden havde ligget nogle Dage paa Skaaren, blev den bundet i store faste Neg og sat fast sammen i lange Hobe. Saaledes var Skikkene her paa Egnen paa Bøndergaardene. Paa Herregaardene var Skikkene noget anderledes; der blev den bundet maadeligt og opstillet i ganske smaa Hobe, som ved det mindste Stormvejr spredtes omkring paa Marken; det hed sig, at den paa den Maade bedre og hur-

tigere blev tjenlig til at hjemkøres, men den blev ganske vist ogsaa hurtigere ødelagt ved indtræffende ugunstigt Vejr. Der var endnu meget af den gammeltdags Flid og Nøjsomhed iblandt Folk. Der er vel nogle, som vil mene, at det var Trang og Fattigdom, der bevirkede dette, men det passer ikke saa ganske, især da for Gaardmændenes Vedkommende; de fleste af dem paa denne Egn, hvor de næsten alle var Selvejere, sad paa deres gældfri Gaarde, og havde i Reglen større eller mindre Kapitaler paa Rente. De kunde med Rette synges: „Den danske Bonde sidder nu som Herre paa sit Eje.“ Senere er det blevet noget anderledes, men det vedkommer ikke denne Betragtning.

De saa ofte forroste og gyldne Aar i 70erne bragte ogsaa nogle Forandringer i Høstskikkene, men det var egentlig mere med Hensyn til Leve- maaden end Arbejdsmaaden. Denne vedblev endnu efter den gamle Skik paa nogle Smaaforandringer nær. Levemaaden i det hele og i Særdeleshed i Høsttiden blev i disse Aar meget forandret, de fleste mente til det bedre, nogle af de gamle til det ringere. Men Tiden fordrede det, og det gamle Ordsprog: Skik følge eller Land fly, det kunde ingen undlade at tage Hensyn til. Den gamle Skik med Mælkebrød til Davre og Mælkegrød til Nadver, blev afløst af Kaffe og Smørrebrød (mest fint Brød) om Morgen, og saa en solid Frokost Kl. 8 om Formiddagen med Øl og de reglementerede Snapse, som hørte til ethvert Maaltid. To Snapse var det mindste til Maden, men henimod Slutningen paa Maaltidet skulde man have Ostesnapsen, og naar man var færdig, fik man

en „Krummeskyller“, saa var man klar til at drage ud. I Høstens Tid var det bleven Skik, at der ved 10-Tiden vankede en Omgang Bajere til hele Styrken, denne kom Manden i Reglen selv med, og den blev nydt staaende for ikke at sinke Arbejdet, det var jo nemlig Hensigten, at den skulde fremme det. Der var endnu nogle af de gamle Arbejdere, som ikke var bleven „civiliserede“ nok til at drikke Bajerskøl, men hellere drak af Gammeløldunken, men for at de ikke skulde lide Uret, fik de en dansk Kornsnaps til. Om Eftermiddagen, en Timestid efter Middaften, vankede der en lignende Omgang, for at Humøret ikke skulde synke for stærkt sammen med Solen; man regnede nemlig endnu ikke med noget bestemt Klokkeslet til Fyraften; men man skulde heller ikke, som i den gamle Tid, hjem og fylde sig med et Livfuld Mælkegrød. Lampen var tændt, og Bordet stod dækket med forskellig god Mad, med rigelig Brændevin og Øl, Kaffe eller The efter Behag, og ovenpaa det hele adskillige „Theknægte“ eller Toddyer, saa det var ikke altid, at Vejen var bred nok, naar de gamle Husmænd vandrede hjemad. Saadan var det nu bleven Skik, at den første Høstdag fejredes som en lille Festdag, og de følgende gik omtrent paa samme Maade, om de end ikke alle var lige festlige. Der var da lidt endnu tilbage af det gamle Høsthumør.

Der var endnu i 70erne ingen egentlig Mangel paa Arbejdskraft ved Landbruget, om end den langt fra var saa rigelig som den hidtil havde været. De gode Tider førte med sig, at der blev udført mange store Arbejder, navnlig Byggeforetagender, som for-

drede megen Arbejdskraft, men den væsentligste Grund var, at saa mange unge Arbejdere nu begyndte at søge til Byerne, hvor de fandt mere lønnende Beskæftigelse ved Handelen og Industrien.

Ind i 1880erne fik Landbruget et lille Tilbageslag, idet Produkterne i nogle Aar stadig gik nedad i Pris og Landejendommene ligesaa. Der blev i den Tid baade talt og skrevet meget om det betrængte Landbrug, mere end der vel egentlig var Grund til, og det er meget sandsynligt, at det var dette, der noget bidrog til, at det netop var i disse Aar, at den stærke Udvandring fra Landet til Byerne rigtig tog Fart.

Som Følge heraf begyndte der at blive nogen Mangel paa Arbejdskraft, men samtidig var det ogsaa i de Aar, at Høstmaskinerne begyndte at fremkomme i større Mængde, og i Løbet af en halv Snes Aar var de almindelige overalt. Nu var det forbi med alle de gamle Høstskikke. Hvor Maskinerne ikke overtog Arbejdet, gik dette for Størstedelen over til Akkordarbejdere paa egen Kost; ved Aarhundredets Slutning kom den ny Tid med sine ny Høstskikke.

Naar nu nogle paastaar, at Maskinerne fortrængte Arbejderne fra Landbruget, og andre, at Mangelen paa Arbejdere fremtvang Maskinerne, saa er det vist meget vanskeligt at afgøre, hvem der har Ret. Begge Dele laa saaledes for, at det nødvendig maatte føre til, at Forholdene blev, som de nu er.

